

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ  
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

Філологічний факультет  
Кафедра філософії та культурології

**ФЕНОМЕН ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА:  
БОГОСЛОВСЬКІ ОСНОВИ СЛУЖІННЯ  
ТА ДОСВІД КРАЇН ЗАХОДУ**

Кваліфікаційна робота  
Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

**Виконав:**

здобувача 605 групи спеціальності  
041 Богослов'я, ОПП Богослов'я  
Криворучко Вадим Васильович

**Наукова керівниця:** докт. філос.  
наук, доц. Горохолінська І.В.

**Рецензент:** к. іст. наук, к. н. з  
богослов'я, доц. Лагодич М.М.

*До захисту допущено  
на засіданні кафедри  
протокол № \_\_\_\_\_ від \_\_\_\_\_ 2023 р.  
Зав. кафедрою \_\_\_\_\_ доц. Рупташ О.В.*

Чернівці – 2023

## АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційна робота комплексно обмірковує феномен капеланства, а саме військового капеланства. Дослідження структуроване дедуктивно і поєднує огляд загальнотеоретичних, юридично-правових і соціальних аспектів військового капеланства – з урахуванням світового досвіду та українських реалій.

Дослідження має конкретне практичне значення і може бути певним орієнтиром у пошуку ідей щодо оптимізації правового регулювання цього явища.

**Ключові слова:** капеланство, військове капеланство, служіння, дияконія, війна, пацифізм.

## ABSTRACT

The qualification work comprehensively considers the phenomenon of chaplaincy, namely military chaplaincy. The study is structured deductively and combines an overview of general theoretical, juridical and social aspects of military chaplaincy – taking into account world experience and Ukrainian realities.

The study has specific practical significance and can be a certain reference point in the search for ideas regarding the optimization of the legal regulation of this phenomenon.

**Key words:** chaplaincy, military chaplaincy, ministry, diaconia, war, pacifism.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

\_\_\_\_\_ В. Криворучко  
(підпис)

## **ЗМІСТ**

|                                                                                                                       |           |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----------|
| <b>Вступ.....</b>                                                                                                     | <b>5</b>  |
| <b>Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ТА НАУКОВИЙ АПАРАТ<br/>ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ.....</b>               | <b>8</b>  |
| <b>Розділ 2. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМ КАПЕЛАНСЬКОЇ<br/>СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ЗАХІДНИХ<br/>КРАЇН-ПАРТНЕРІВ.....</b> | <b>21</b> |
| <b>Розділ 3. ІСТОРІЯ ТА СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ<br/>ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ.....</b>                          | <b>39</b> |
| <b>Висновки.....</b>                                                                                                  | <b>60</b> |
| <b>Список використаних джерел та літератури.....</b>                                                                  | <b>65</b> |

## ВСТУП

**Актуальність теми дослідження.** Ще з початку військової агресії Росії проти України у 2014 році актуально почали звучати заклики до врегулювання питання військового капеланства. На той час в Україні, пропри те, що були приклади душпастирської опіки у військових частинах, все ж вона не була врегульована на законодавчому рівні, а отже перші військові капелани, що вирушили тоді ще в зону АТО – це священослужителі-волонтери, котрі не могли залишити своїх вірних наодинці перед лицем випробувань війною. Гострі дискусії у суспільстві в той час викликав не тільки юридично-правовий статус військових капеланів. Адже в модусі «війна і релігія» детермінується також і проблема необхідності участі в збройному протистоянні людей, що ідентифікують себе як віруючих. Іншими словами оформлений в країні, де вже багато років точиться війна, інститут військового капеланства став і відповіддю на потребу правового врегулювання статусу капеланів-волонтерів, і також реакцією на потребу військовослужбовців отримувати духовний супровід в таких непростих життєвих умовах, коли ти щодня заглядаєш в очі власній смерті, або змушений вбивати ворога заради торжества Життя та справедливості, адже ворог прийшов в твою країну принести смерть.

Історія інституту військового капеланства в Україні пройшла уже етап правового становлення, але наразі в умовах жорстокої війни, котра вимагає залучення все більшого і більшого людського ресурсу й з середовища Служби військового капеланства Збройних Сил України нагальною є проблема напрацювання ефективних методів підготовки людей, що були б не тільки добре підготовленими священослужителями, але й вправними військовими капеланами. А тому, цілісний аналізу феномену військового капеланства, вивчення його ідейно-теоретичних основ та конкретних варіацій представлення в різних західних країнах є темою актуальною та практично значущою.

**Метою** підготовки магістерської роботи є окреслення біблійно-богословських основ обґрунтування суті капеланського служіння, а також історичних й правових особливостей становлення військового капеланства в Україні з врахуванням конкретики досвіду країн західного світу.

**Завдання**, які впливають із поставленої мети та обраної структури роботи:

1. Розтлумачити біблійні основи вчення про особливий тип соціального служіння, який представлений у капеланській службі, а також обміркувати ідеї святоотцівської спадщини цього аспекту діяконії.
2. Проаналізувати найефективніші моделі представлення інституту військового капеланства в країнах Заходу.
3. Обміркувати історію формування українського військового капеланства та основне коло проблем, котре є найбільш нагальним в контексті його функціонування в умовах російсько-української війни.

**Об'єкт та предмет дослідження.** Об'єктом, який ми досліджуємо є цілісний феномен військового капеланства в усій множині своїх ідейних та практичних виявів, а предметом – богословські основи такого типу служіння й формати його представлення у країнах заходу.

**Рівень розробки теми.** Джерелами, які лягли в основу дослідження є передусім Біблія та твори Отців Церкви, сучасних богословів, а також праці В. Борщевича, Т. Калениченко, Р. Коханчук, В. Ситник, С. Здіорук, А. Зелінського, О. Марчука, І. Луцана та інших.

Деякі аспекти дослідження мають **апробацію** на Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-гуманітарні дискурси сьогодення: світоглядні та ціннісні аспекти». Публікація на тему «Військове капеланство в країнах Заходу: досвід для України»

**Методи дослідження:** загальнонаукові, а також спеціальні: історичний (при вивченні історії становлення капеланства), метод-контент аналізу інтернет джерел (при вивченні закордонного капеланського служіння) та документів (при вивченні українських реалій становлення інституту капеланства).

**Робота складається з трьох розділів. Список використаних джерел та літератури – 74 пункти.**

## ТЕОРЕТИЧНА БАЗА ТА НАУКОВИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВИХ КАПЕЛАНІВ

Раптова зміна усталеного ритму життя, прискорення ситуацій прийняття рішень та зміни життєвих пріоритетів – це найменша шкода, яку може привнести в життя війна. Втрата домівки, втрата рідних, втрата працездатності... Будь-яка людина в такій ситуації відчувала б розгубленість. В тому числі сильна людина. І навіть за умови, якщо ця людина свідомо пішла на те, щоб залишити позаду мирне та спокійне тилове життя й ступила на нелегку дорогу війни за свободу своєї країни. Всі знають ту відому приказку, що на війні не буває атеїстів. Може все ж таки бувають, але коли над твоєю головою свистять кулі й поруч розриваються звуки вибухів, про Бога, як вищу силу Любові та Справедливості, згадають навіть найбільш переконані атеїсти.

Як слушно зазначає І. Горохолінська: «В умовах війни сотеріологічні та есхатологічні мотиви пронизують різні рівні нашого існування особливо інтенсивно. Уся сукупність переживань за своє «сьогодні» та невпевненість у «завтра» в умовах війни, отже, динамічно впливають на світоглядний і ціннісний вибір»<sup>1</sup>. Саме такі особистісні та соціальні контексти актуалізують постання інституту капеланів військової служби – посередників між тими, хто вражений, знедолений війною і Тим, хто володіє силою лікувати й прихистити в своїй безмежній любові. Військовий священник капелан якраз і є таким посередником.

«Реальність війни змусила нас поглянути на світ під іншим кутом зору. Слова, які здавалися банальними, почали набувати особливого змісту. Деякі з них раптово утвердились у нашому словнику. Слово

---

<sup>1</sup> Горохолінська І. В. «Візуалізація» соціальних функцій релігії через оптику війни. *Культурологічний Альманах*, 2023. (3), С. 106.



«капелан» не просто увійшло у суспільний дискурс, а надійно закріпилося в ньому... «Бути поруч» – саме так звучить кредо військових капеланів багатьох армій. Вони покликані залишатись пліч-о-пліч з військовими, підтримувати їх духовно, ставати невід’ємною частиною військового колективу. Ці служителі не лише завжди поруч зі своїми друзями, а й підтримують їхні родини, слугують мостом між мирним життям та фронтом»<sup>2</sup>. Ми маємо на меті спробувати здійснити невелику розвідку з вивчення історії походження терміну «капелан», а також з’ясувати чи є підстави твердити про наявність в Святому Письмі та Священному Переданні певних сентенцій щодо такого типу діяконії.

### ***Походження терміну «капелан»***

«Історія виникнення терміну «капелан» сягає IV століття і пов’язана зі святим воїном на ім’я Мартин (317-397), хоча перше свідоцтво вживання терміну відноситься до 741 року»<sup>3</sup>. Вище наведена цитата орієнтує нас на розуміння того, що термін виник з католицької традиції. Як твердять перекази в Католицькій Церкві військове капеланство має доволі тривалу історію, яка сягає своїми коренями в ранньому середньовіччя. Одна із легенд твердить, що святий Мартін Турський якимось посеред дороги зустрів злидаря, що був одягнутий в саме дрантя. Цей знедолений попросив у святого про якесь вбрання. І Мартін Турський довго не думаючи розірвав, розділивши надвоє свій плащ – капу – й одну із частин вручив нужденному. Відтак йому наснився Христос, що був загорнутий саме у ту половину. А друга ж частина плаща святого Мартіна відтак стала справжньою реліквією, яку королі династії Меровінгів завжди брали з собою в походи. І, як годиться для

---

<sup>2</sup> Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів./ 2-е видання, розширене і доповнене. Київ: Вид-во «Маханаим Принт», 2017, с. 3.

<sup>3</sup> Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів./ 2-е видання, розширене і доповнене. Київ: Вид-во «Маханаим Принт», 2017, с. 5.

кожної реліквії, було призначено в охорону священник. Саме його і називали хранителем капи – капеланом.

### ***Біблійні та святоотцівські джерела капеланського служіння***

Капелан здійснює особливу форму дияконії – він служить людям там, де межі людяності стирають зброєю. Але ми наголошуємо, що капеланська служба – це тип душпастирської опіки, але поруч з тим і форма дияконії. О. Кіндій підкреслює: «...семантичне поле поняття «дияконія» охоплювало виконання обов’язків та дбайливий догляд однієї людини за іншою у контексті того, що античні мислителі називали філантропією...»<sup>4</sup>, вони, як твердять дані «передбачали не лише безкорисливу допомогу і самопожертву, але часто були засобом для досягнення кращої репутації та легітимації особистого статусу в елітних сферах суспільства»<sup>5</sup>. У християнській історії, особливо середньовічній, є достатньо підходів до витлумачення та смислового наповнення феномену дияконії як покликання кожного справжнього християнина.

Одна з найбільш цікавих таких концепцій представлена ідеями Климента Олександрійського.

Найяскравішим прикладом служіння для Климента є, звісно, Ісус Христос, який прийшов, як свідчить Святе Письмо, не щоб Йому служили, але щоб послужити (Мт 20:28). Вже тільки ґрунтуючись на цій біблійній цитаті ми можемо твердити, що служіння у найбільш кульмінаційному та глибинному форматах якраз і впливає з ідентичності Христа. У класичному Климентівському підході до питання, а хто є Христос, ми знаходимо відповідь на нього у руслі проникнення в розуміння суті зустрічі божественного Логоса з окремою людиною. Існуючи безвідносно до сотворення світу, співічний Отцю Логос є таким, що наділений універсальним характером «як одиниця і

---

<sup>4</sup> Кіндій О. Христологічні основи поняття *Diakonos* у творах Климента Олександрійського. Наукові записки УКУ. 2015. Ч. 5 : Богослов'я, вип. 2. С.125.

<sup>5</sup> Там же.

вся можлива множинність в одному». Поряд з цим богослов розглядає це Боже Слово в тому числі через образи Нової Пісні, Учителя та Первосвященника, а в такий спосіб цілісно проникає як у соціальну, етнокультурну та духовно-релігійну сфери людини.

Визначальним компонентом богословської програми Климента є освіта, або християнська «пайдейя». «Климентові поняття християнської пайдейї та божественного учителя – це не просто фігуральні та інтерпретативні категорії, якими він намагався описати ідентичність Ісуса з Назарету. Климентове розуміння пайдейї тягне за собою вимогу мати певну систему школи/синагоги/церкви – стабільну, але водночас творчу, яка постійно розвивається і вдосконалюється, невіддільну від культури щотижневих зібрань та релігійних дійств»<sup>6</sup>. Заслуга Божественного Логоса – його вища міра дияконії в тому, що Логос стає людиною, щоб врятувати її. Підбір ролей на шляху до цього порятунку, як твердить Климент є доволі чітким та влучним:

- 1) Протрептик – той, хто навертає особу через проповідь нової пісні (заповідь Любові, нова філософі тощо);
- 2) Запросивши, навернувши її до діалогу Христос стає педагогом – допомагає усвідомити нові істини, зростати у цінностях та позбавлятися від усіх злих намірів;
- 3) Христос-Учитель – це вища міра Христа, що навертає людину. На цьому етапі Він навчає основам віри.

Ця система, запропонована Климентом може бути й дієвою для військових капеланів – їх дияконії: 1) спершу навернути-зацікавити, продемонструвати готовність «бути поруч»; 2) далі проводити належно, без нав'язування, духовний супровід; 3) а відтак, за потреби – навчати основам віри, яка даватиме більше впевненості й надії, котрі так необхідні під час війни.

---

<sup>6</sup> Кіндій О. Христологічні основи поняття *Diakonos* у творах Климента Олександрійського. Наукові записки УКУ. 2015. Ч. 5 : Богослов'я, вип. 2. С.140.

А далі, як твердить Климент Олександрійський «коли людина навернулася і пройшла процес виховання, Христос запрошує її до найвищого рівня спілкування з Богом: Христос-Учитель розкриває перед людиною безконечні таємниці Божого життя»<sup>7</sup>. Богослужбове значення слова «служіння» Климент доволі вдало переносить на рівень соціального життя християнської спільноти. Богослов розкриває суть християнського служіння як власне виконання волі Божої й сівучасть у житті Бога, а також у Господній місії, які були поручені власне Синові та Церкві. Климент Олександрійський зображає чіткий поступовий план Божого задуму, а також обмірковує роль Господніх слуг у його виповненні: «Бог наділяє нас добрими дарами, і ми, стаючи служителями божественної благодаті, повинні сіяти ці благодіяння і підготовляти ближніх до краси і добра».<sup>8</sup>

Приклад високодуховного служіння до ближнього, який наведено в Новому Завіті, звісно є наскрізним для всіх християн – Христос-спаситель, який закликає до любові та служіння іншому. У книгах Нового Завіту «дияконія» сприймається як багатогранне поняття. Воно включає служіння справі викуплення, Євангелії, Слову. Христос – викупитель гріхів людського роду. Показовим є Його подвиг Любові. Перша Його заповідь наказує полюбити Господа Бога всім серцем і друга – ближнього, як самого себе (див. Лк. 10: 27). Це служіння любові, яке твориться не заради власної користі, стає життєвим кредо, шляхом до порятунку безсмертної душі. Ці настанови є основоположними для служби військового капелана, який з любові до Бога, жертвує своєю звичною життєвою священичою позицією й з любов'ю до ближнього йде служити до війська. Так, не військовим, а військовим капеланом, але,

---

<sup>7</sup> Климент Олександрійський. Стромати. Київ: видавничий відділ УПЦ КП, 2012, с. 56.

<sup>8</sup> Там само, с.87.

погодимося, що все ж умови служіння в комфортному храмі та бойовому бліндажі – доволі різні.

Є одна доволі розлога, але чітка й вичерпна у своїй сутнісній та асіологічній наповненості цитата із Святого письма, яка добре характеризує те, що християнська релігія розуміє під служіння іншому: «Тоді скаже Цар тим, хто праворуч Його: Прийдіть, благословенні Мого Отця, посядьте Царство, уготоване вам від закладин світу. Бо Я голодував був і ви нагодували Мене, прагнув і ви напоїли Мене, мандрівником Я був і Мене прийняли ви. Був нагий і Мене зодягли ви, слабував і Мене ви відвідали, у в'язниці Я був і прийшли ви до Мене. Тоді відповідять Йому праведні й скажуть: Господи, коли то Тебе ми голодного бачили і нагодували, або спрагненого і напоїли? Коли то Тебе мандрівником ми бачили і прийняли, чи нагим і зодягли? Коли то Тебе ми недужого бачили, чи в в'язниці і до Тебе прийшли? Цар відповість і промовить до них: Поправді кажу вам: що тільки вчинили ви одному з найменших братів Моїх цих, те Мені ви вчинили» (Від Матвія 25:34-40), а відтак: «Поправді кажу вам: чого тільки одному з найменших цих ви не вчинили, Мені не вчинили!» (Від Матвія 25:45).

В цьому тексті євангелист Матвій демонструє нам наскільки той тип діяконії, який втілений у капеланстві є важливим на шляху спасіння. Господь схвалює капеланство як законну форму служіння. Очевидно, що цей біблійний текст стосується вчення Ісуса Христа про цінність усіх людей, а не лише тих, хто поділяв його національність, культуру та релігію. Як бачимо, Господь навчав людей, що якщо люди хочуть вважатися «праведними» і «успадкувати Царство» Боже, вони повинні служити всім людям, особливо тим, хто вважається «найменшим цим». Багато людей, яких вважали «найменшими з цих», досі з нами. Це бездомні, інваліди, неосвічені та смертельно хворі. Вони сплять на вулицях, тиняються непомітно, не знають соціальних служб і помирають від СНІДу. Капелани покликані служити безправним верствам

суспільства – «найменшим із них». Служіння «занедбаним» іноді легше, ніж служіння «багатим і відомим». Капелани стикаються з проблемами, пов'язаними з турботою про всіх, з ким вони стикаються – навіть про тих, чий соціальний чи економічний статус, здається, не вимагає допомоги, або тих, чия погана слава вже привертає увагу чи допомогу. В інших випадках проблема полягає в тому, щоб забезпечити та продемонструвати любов Бога до тих, хто, здається, не заслуговує на турботу – виконавців жахливих злочинів або тих, хто загрожує християнській вірі.

Наведений нами текст євангелиста Матвія надає для капеланів вказівку про вроджену цінність усіх людей, а не лише тих, хто погоджується з їхньою релігією, поділяє їхню культуру чи схожий на них. Оскільки всі ми «створені за образом Божим», ми всі маємо право і гідні співчутливого служіння та поваги. Ніхто не знаходиться поза межами любові чи турботи Бога. «Так бо Бог полюбив світ, що дав Сина Свого Єдинородного, щоб кожен, хто увірує в Нього, не згинув, але мав життя вічне» (Від Івана 3:16). Ми наслідуємо приклад Бога, люблячи кожну людину та піклуючись про неї.

### ***Душевне здоров'я та капеланське служіння***

Військовий капелан також виступає і своєрідним «лікарем» душевних болів військовослужбовців чи членів їх родин. Саме тут йому доволі цінними можуть видатися терапевтичні можливості християнства, знання певних практик, опираючись на які, можна розпочинати роботу з військовим (ковою), який (а) перебуває у постбойовому шоці, шоці від переживання смертей близьких тощо. У ХХ столітті, за свідченнями дослідників, відбувся так званий «терапевтичний поворот» у християнському теологічному дискурсі. Конкретика таких змін полягала у спробі оновлення православ'я, повернення його до «букви» і «духу», що є характерними класичній патристичній традиції та досягненням пізньовізантійського

ісихастського руху. Такі практики, звичайно, є не доречними для впровадження в контексті спілкування із військовослужбовцями, що активно перебувають у зоні бойових дій. Специфіка поля бою вимагає таки від капелана й бути «лікарем душі», але все ж у динамічних умовах, коли годі розпочинати мову про споглядальну молитву чи практики розумного самозанурення задля віднаходження душевного спокою та баланасу.

Але як формат певної духовної реабілітації, роботи із військовими, що приїхали у звільнення чи відпустку, повернулися додому з війни після поранення чи травмування, що не дає можливості далі служити – здобутки православного богослов'я здоров'я в цьому випадку будуть дуже дієвими.

Проте, є такі концепції богослов'я здоров'я, які ми вважаємо взагалі універсальними. Зокрема, йдеться про ідеї сучасного грецького богослова митрополита Ієрофей (Влахоса), що витворює на основі аскетичних творів «Добротолюбія» повноцінний святоотцівський курс лікування душі. На сторінках власної ж роботи під назвою «Православна психотерапія» богослов доводить думку про те, що в час, коли активно розробляються різні царини богословської науки та знання, не менш цінною складовою розвитку православної традиції залишається літургійна. Для православного благочестя, на його думку, потенційна можливість побути у найтіснішій єдності з Богом у євхаристії є насправді, моментом кульмінації всього літургійного життя. Причастя як «ліки безсмертя» не втрачає своєї актуальності. А тому слушно зауважує митрополит Ієрофей: «Святе причастя допомагає зціленню, якщо його супроводжує релігійне життя у всіх інших його формах. Саме таке життя слугує основою православного подвижництва»<sup>9</sup>. Іншими словами,

---

<sup>9</sup> Цит. за Марчук О. Концепція духовного здоров'я в антропології східної патристики : дис. канд. філос. н. – 09.00.11 – релігієзнавства. Київ : Нац. пед. ун-тет ім. М.П. Драгоманова, 2017, с.195.

причастя військовослужбовців, проведення з ними спільних щирих молитов – є також шляхом терапії, хоча видається звичайним способом здійснення власної священичої практики. Молитва із родинами зниклих безвісти, загиблих – типове для священослужителя служіння, але в нетипових умовах.

### ***Загальноприйняті функції капелана***

В цьому руслі немає все чітко усталених форматів, а тому спробуємо класифікувати певні підходи щодо бачення таких функцій, адже як слушно зазначає Т. Калениченко «прихильників якого з них (підходів - ВК) більше, серед тих, хто приймає рішення про структуру і функції капеланства, про доступ до військових і, зрештою, вплив на війська – таке капеланство і створюється, і діє, і має (зрештою) таку ефективність, яку від нього хочуть мати»<sup>10</sup>.

#### **1) Військова домінанта**

Такий тип капеланства розбудовується, якщо головною метою є значне посилення бойового духу військ. В такому випадку ми спостерігаємо тісне зближення між Церквою і Державою з переважанням другої. Якщо йдеться про держави з сильною правовою системою, то капелани в такому випадку будуть допускатися до військових, але в той же час на них буде накладено чимало вимог, які можуть бути кваліфіковані, як втручання держави у внутрішню сферу церкви. Наприклад: зобов'язання бути «капеланом для всіх», незважаючи на конфесійну приналежність (навіть для сатаністів), враховувати у власних діях пануючу суспільну ідеологію, допускати до Таїнств ЛГБТ тощо. А капеланам в такій системі може навіть частково «делегуватися» функція психологічного впливу (з надаванням психологічна освіта). Якщо ж у правовому полі держава є не надто

---

<sup>10</sup> Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів./ 2-е видання, розширене і доповнене. Київ: Вид-во «Маханаим Принт», 2017, с. 7.



стабільною, то у такому форматі розподілу функцій є загроза, що військові захотять використати ресурс Церкви для внутрішніх інтересів Армії (зробити військових більш схильними до послуху, покращити рівень їх дисциплінованості тощо). Зовнішнім виявом такого стану речей буде стан, коли капелан не має своєї автономної церковної структури, а підпорядкований виключно військовим – або лише командирам, або ж структурам по роботі з персоналом (яку б назву не носили останні). Ще однією вагомою і показовою ознакою такого стану є мова, яку використовують військові керівні документи, говорячи про капеланську сферу: наприклад «морально-психологічне забезпечення», а не «релігійна підтримка» чи «капеланське забезпечення»; не «духовний», а «морально-психологічний» стан військ чи військових колективів, а не конкретного воїна.

## 2) Правова домінанта

В такому форматі капелан – інструмент, який виконує правову норму щодо свободи совісті та переконань. Цей підхід є доволі деструктивним, адже часто за нього капеланська служба – це інституція утворена для галочки, створення видимості відповідності законодавству.

## 3) Церковна домінанта

В таких умовах капеланська служба утворюється для того, аби дати можливість Церкві підтримувати своїх вірних у найтяжчих життєвих ситуаціях, іти туди, де йдуть вони. З іншого боку – створити можливості віруючому залишатися в лоні своєї Церкви, долучатися до того ж причастя, про яке ми говорили вище, користуватися її посередниками для здобуття власної святості. Ще важлива функція капелана в межах такого формату – створити військовому відчуття благородства їх професії, продемонструвати жертовність і майже святість («Ніхто більшої любові не має над ту, як хто свою душу поклав би за друзів своїх» – Ів. 15:13), а в екстремальній ситуації – зберегти свою людяність.

Українські дослідники у методичній розробці для капеланів та про капеланську службу «Бути поруч»<sup>11</sup>, на ґрунті аналізу доступної із найрізноманітніших теоретичних й інформаційних джерел та практичних форматів обміну досвідом із партнерами, виділяють два підходи до формування інституту капеланів на Заході.

Перший із них вони називають американською моделлю. Її особливості: дорога, підпорядкована державі, екуменічна. Спробуймо деталізувати кожен із названих характеристик.

Дорогою її називають тому, що кожен вид військ має в США свою капеланську службу (з особливостями закріпленими у відповідних документах, власним бюджетом тощо).

Громадянська релігія в штатах доволі вдало співвідноситься в тому числі із капеланським служінням, яке розглядається громадянами цієї країни як природний формат у межах державних органів влади. Власне, суть громадянської релігії ж полягає в тому, що певну групу релігійних цінностей, деякі релігійні обряди, символи і поняття, починаються використовуватися державною владою як частина національної символіки задля забезпечення національної та політичної «єдності» країни. Більшість дослідників сходяться на тому, що в США, громадянською релігією є така система релігійних символів, яка постає єдиним фактором, що працює на зближення нації, в позаконфесійний спосіб (метаконфесійно). Це досягнення позаконфесійності уможливлюється за допомогою історичного чинника (певна релігійна символіка й образність сакралізовані в конкретиці історії становлення держави) та на основі найбільш загальних віросповідних символів і релігійних ідей та культів, які більша частина населення країни приймає як священні. Саме це і є об'єднувальним фактором – на цьому

---

<sup>11</sup> Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів./ 2-е видання, розширене і доповнене. Київ: Вид-во «Маханаим Принт», 2017. 64 с.

«релігійному» ґрунті нація об'єднується в єдине ціле. Дуже вагомою рисою громадянської релігії в США є її чітка конотація із державним апаратом влади. М. Паращевін у статті присвяченій проблемі формування «громадянських релігій» наполягає: «Той комплекс уявлень, символів та ритуалів, для позначення якого використовують термін «громадянська релігія», є лише схожою на релігію формою політичної світської ідеології. Ідеології, яка використовує релігійну риторику та символіку, що мають джерело з якоїсь конкретної релігії. «Громадянська релігія» належить до тих духовнопрактичних феноменів, які нагадують релігію, використовують ті самі форми впливу на маси; але при цьому цей феномен не є різновидом релігії, а лише спирається на конкретні, давно існуючі релігії. Тому використання терміна «релігія» для його позначення в принципі можливе, але лише як метафора (і тому обов'язково має писатися в лапках, що підкреслює його відносність). Пошуки «громадянської релігії» як складової взаємодії релігії та політики в сучасних демократичних суспільствах цілком можливі, але завжди треба пам'ятати, що ця «релігія» не є власне релігією»<sup>12</sup>. Саме такий формат конституювання на рівні державної влади «громадянської релігії» й дозволяє капеланству в США зберігати цю тяглість зв'язку із державою.

Екуменічний характер інституту капеланства в США пов'язаний із дійсним плюралізмом і високими стандартами захисту права на свободу совісті та релігійного самовизначення в цій країні. Кожна із релігійних конфесій має право та можливість делегувати власного капелана на відповідну службу. Звичайно, що кількісно переважають в конфесійному плані протестантські капелани, що природно відображає конфесійну карту країни. Стверджується, що рівень «екуменізму» наразі уже навіть набуває, на наш погляд, доволі деструктивних форматів, адже

---

<sup>12</sup> Паращевін М. Концепція «громадянської релігії» як пізнавальний конструкт та політичний інструмент. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 74. С. 152.

«на сьогодні в США йде боротьба навколо питання чи допустити навіть «сатанинського капелана» в армію»<sup>13</sup>.

Щодо другого підходу в контексті формування стандартів впровадження капеланської служби, то його називають «європейським». Його визначальними особливостями називають: домінування церковного чинника над державним, присутність в капеланстві лише тих церков, які здійснюють найбільший вплив на суспільство (в тій чи іншій державі), кожна церква визначає свого «головного» капелана. Перевага надається цивільним капеланам, а взаємодія між церквами та державною щодо регулювання питань капеланської служби визначається конкордатом – в особливий спосіб закріпленням на рівні закону договором.

Отже, інститут військового капеланства – має за свої джерела історію та перекази, що сягають корінням в перші військові «місії» католицьких священослужителів. Капелан – особа що здійснює духовний супровід та духовну опіку над військовослужбовцями та членами їх родин. З релігійної точки зору, завдання капелана в особливій формі дияконії служити тим, хто служить народу певної країни. Формати цієї служби в різних країнах відрізняється відповідно до цілої низки чинників: конфесійна карта, рівень державно-церковних відносин тощо. Конкретні приклади правового облаштування інституту капеланства в країнах Заходу ми розбиратимемо в другому розділі.

---

<sup>13</sup> Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів./ 2-е видання, розширене і доповнене. Київ: Вид-во «Маханаим Принт», 2017, с. 18.

## **ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НОРМ КАПЕЛАНСЬКОЇ СЛУЖБИ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ ЗАХІДНИХ КРАЇН-ПАРТНЕРІВ**

За своїм основним призначенням та покликанням Служби військових капеланів у тих країнах західного світу, де вони сформовані, передусім орієнтовані на забезпечення реалізації принципу свободи віросповідання у лавах Збройних силах. Окрім того, військові капелани зазвичай згідно статутних документів готуються як особи, що повинні сприяти згуртуванню війська, вміти фахово та вчасно надати психологічні та морально-духовні консультації військовослужбовцям, передусім в час проведення закордонних військових операцій. Очевидно, що досвід таких країн в Україні, де наразі точиться несправедлива, а від того, ще більш травмуюча війна, є доволі важливим, адже попри те, що певні формати регуляції діяльності інституту військових капеланів уже внормовано (хоча б на законодавчому рівні визначено механізми призначення капеланів) все ж існує ціла низка не вирішених проблем в цьому ракурсі. І що найгірше, ці проблеми уже з певним терміном давності, адже як вказано в методичному посібнику щодо організацій психологічної підтримки військовослужбовців задля зменшення небойових втрат, який вийшов друком ще до широкомасштабного вторгнення, в Україні доволі: «Недооцінена роль соціально-психологічних і медикопсихологічних заходів у профілактиці девіацій, включаючи усунення причин і умов їх виникнення. Недостатньо врахований досвід роботи в арміях провідних країн світу щодо недопущення втрат особового складу, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням. Не напрацьовані сучасні підходи і рекомендації щодо зниження кількості відхилень у поведінці військовослужбовців, не приділяється належної уваги ролі командирів

(начальників) у роботі з підлеглими»<sup>14</sup>, а за даними соціологічних досліджень, які в той же час проводили сили спеціальних операцій, військові капелани (на час до широкомасштабного вторгнення всі вони діяли в зоні бойових дій як волонтери) є доволі затребуваними серед наших захисників та захисниць. «Діяльність військових священників (капеланів) дала можливість забезпечити фахову духовно-моральну опіку особового складу Збройних Сил України у процесі формування та підтримання його морально-психологічного стану на рівні, який дозволяє виконувати завдання за призначенням, а також сприяє національно-патріотичному вихованню військовослужбовців. Узагальнені результати проведеного у 2020 році соціологічного дослідження серед особового складу Збройних Сил України свідчать, що 79 % респондентів вважають діяльність військових священників (капеланів) у військах необхідною та доцільною»<sup>15</sup> – твердить Доктрина «Задоволення духовно-релігійних потреб в об'єднаних операціях». А тому, добра духовна та належна військова підготовка капеланів в синергії із вдалими юридичними механізмами забезпечення та супроводу їх діяльності забезпечать той результат, який найбільше очікують наші захисники.

У цьому розділі, на відміну від попереднього, де ми здійснили здебільшого ідейно-теоретичну та герменевтичну розвідку, ми спробуємо систематизувати особливості закріплення на рівні національних правових корпусів статусу військових капеланів. Засобами контент-аналізу доступних в мережі інтернет документів, що регламентують таку діяльність та критичних розвідок ми спробуємо

---

<sup>14</sup> Агаєв Н.А., Кокун О.М., Герасименко М.В., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням. Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018, с. 6.

<sup>15</sup> Доктрина «Задоволення духовно-релігійних потреб в об'єднаних операціях», с. 5. Режим доступу: [https://mil.knu.ua/files/297\\_1643801753.pdf](https://mil.knu.ua/files/297_1643801753.pdf)

опрацювати позитивний досвід низки західних країн (Великобританія, Іспанія, Угорщини, Норвегія та Канади) задля нашого спільного спокою.

### ***Великобританія***

Призначення військових капеланів, окреслення цілей та функцій їх діяльності за законодавством Великобританії здійснюється відповідно до різних документів, і різні види військ в цій країні, мають власні окремі капеланські служби та регламентуючі їх діяльність нормативні бази. Очевидно, що Об'єднане Королівство – є доволі типовою секулярною країною «старої Європи», де з одного боку зберігається зв'язок із культурними історичними подіями, що мають стосунок до релігії і витворюють «національну культуру» з використанням релігійних образів та сюжетів, але з іншого – постулюються в культурі ліберальні цінності, які в чомусь суперечать традиційним християнським, спостерігається низький відсоток «активних віруючих» тощо. Але попри все це інститут капеланства в цій країні відіграє доволі важливе значення, його підкреслюють як дослідники, так і рядові громадяни: «Очевидно, є щось привабливе в тому, як капеланство підходить і підтримує організації в суспільстві, навіть якщо відвідуваність релігійних культових подій зменшується. Це, по суті, дуже сучасне служіння. Це інноваційне служіння, яке відповідає британському суспільству, а не тому, на що можуть сподіватися релігійні організації та релігійні групи; служіння, яке надає реальні практичні переваги і послуги для організацій на їхніх умовах, а також для релігійних груп окремо; служіння, яке йде туди, де люди насправді потребують, а не чекає, поки вони повернуться до релігії. У результаті капеланство особливо добре вписується в сучасне британське суспільство»<sup>16</sup>.

Отож, годі сумніватися в тому, що у Великій Британії є

---

<sup>16</sup> Rayn B. A Very Modern Ministry: Chaplaincy in the UK. Cardiff Centre for Chaplaincy Studies: Theos, 2015, p. 79.

напрацьовані доволі вдалі механізми реалізації тих соціальних можливостей, які містяться у суті релігійної діяконії капеланської служби. Спробуймо детальніше проаналізувати ці правові норми. Зокрема один із таких правових актів, який має назву – Регламент Королеви для Королівських Військово-повітряних сил<sup>17</sup> власне спрямований на окреслення функцій інституту капеланів в цій військовій царині. Відповідно до цього регулюючого документа капеланам визначається до виконання низка таких функцій:

- здійснювати богослужіння згідно з визначеними практиками відповідної церкви;
- забезпечувати прийняття положень з метою відправлення релігійних обрядів і проведення всіх належних релігійних церемоній (служінь);
- забезпечувати душпастирську опіку всієї спільноти Військово-повітряних сил;
- створювати умови та підбирати методики релігійного навчання особового складу Військово-повітряних сил, а також членів їх сімей, в тому числі дітей, які живуть з ними;
- у разі, якщо військовослужбовці хворіють – піклуватися про духовні потреби хворих та особового складу, що перебувають у місцях позбавлення волі;
- догляд за будівлями та приміщеннями релігійного призначення залишалися в належному стані;
- екуменічно вибудовувати кульові відправи та церемонії, створюючи можливості долучення до них прихильників п'яти визнаних світових релігій.

---

<sup>17</sup> The Queen's Regulations for the Royal Air Force – Fifth Edition of 1999. URL: <https://witneyaircadets.files.wordpress.com/2016/12/queens-regulations-for-the-royal-air-force-2016.pdf>



Згідно із цим Регламентом душпастирі Великобританії позбавлені права брати плату за таку свою діяльність визначену у межах офіційно покладених на них повноважень. Відповідно з цим документом капелани можуть безперешкодно виконувати будь-яку діяльність релігійного характеру (за власним бажанням) у тих форматах які визначені ними чи за запитами потребуючих. Але ця діяльність повинна стосуватися конкретної соціальної потреби, що виникла поміж військовослужбовців Військо-повітряних сил. Вони можуть займатися й іншими соціальними (нерелігійними) ініціативами, але нікому не слід розглядати це як невід'ємну частину їх обов'язків. Поряд з тим, військовий капелан не може виконувати світські (нерелігійні) обов'язки, якщо він не отримав попереднього дозволу головного капелана, або іншого капелана-керівника. Відповідно до згадуваного регламенту, капелани мають повне право відвідувати певні виїзні духовні заходи, а також долучатися до тих, які організовані капеланськими керівними органами.

У Великій Британії укладено й окремий документ, що містить описані службові обов'язки<sup>18</sup> військового капелана Військово-морських, до яких належать такі:

- 1) проведення богослужінь і докладання зусиль щодо духовного зростання всього особового складу Військово-морських сил;
- 2) здійснення таїнств;
- 3) активне проповідування й духовне наставництво у вірі;
- 4) налагодження співпраці з іншими капеланами (але зі збереженням при цьому цілісності своєї конфесії);
- 5) дійсне сприяння реалізації релігійних і духовних потреб усіх, незалежно від їхньої віри;
- 6) бути другом та радником для кожної та кожного.

---

<sup>18</sup> The Queens Regulations for the Royal Navy (April 2017). URL: <https://www.royalnavy.mod.uk/reference-library/brd2>

У частині 2 параграфу 1603 цього регламенту зазначається, що «поведінка і спосіб життя капелана повинен впливати на його священне покликання, адже йому належить підтримувати високий рівень професіоналізму, лідерства та особистого прикладу флоту»<sup>19</sup>. Як бачимо, якщо перший документ більше тяжіє до екуменічно-соціальних ініціатив, нічого не згадує про якісь релігійно-просвітницькі, релігійно-сотеціологічні функції капелана, то другий є іншим в цьому аспекті. Тут ми бачимо і згадку про таїнства, і про релігійну просвіту власну та особового складу тощо.

Можемо констатувати, з огляду на аналіз доступних документів, що відповідно до пункту 5.276 Регламенту Королеви для Армії від 1975 року<sup>20</sup>, функції військових капеланів залишаються незмінними.

Дослідження, яке здійснювали в Лутоні показало, що капеланство є доволі важливим соціальним агентом у Великобританії. Воно розвинуте не тільки в напрямку військового служіння, а в різних царинах і нішах: «Капеланство сьогодні є дуже широким явищем у Великобританії. Цей термін з'являється в дедалі більшому діапазоні контекстів і організацій. Дослідження в Лутоні є свідченням надзвичайного масштабу капеланства, принаймні 169 капеланів на цій відносно невеликій території (менше 30 квадратних миль і населення близько 200 000). Вплив капеланства на різні організації також дуже помітний в Лутоні, адже з капеланами співпрацює більш ніж 28 різних організацій в 16 різних областях»<sup>21</sup>.

Отже, як виявив проведений аналіз, у Великобританії інститут капеланів різних видів Збройних сил країни мають незначні відмінності

---

<sup>19</sup> The Queens Regulations for the Royal Navy (April 2017). URL: <https://www.royalnavy.mod.uk/reference-library/brd2>

<sup>20</sup> The Queen's Regulations for the Army of 1975. URL: [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/440632/20150529-QR\\_Army\\_Amdt\\_31\\_Jul\\_2013.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/440632/20150529-QR_Army_Amdt_31_Jul_2013.pdf)

<sup>21</sup> Rayn B. A Very Modern Ministry: Chaplaincy in the UK. Cardiff Centre for Chaplaincy Studies: Theos, 2015, p. 28.

за правовим статусом і функціями. При цьому якихось загальних ґрунтовних документів, що регулюють діяльність капеланів у Сухопутних військах, Королівських військово-повітряних силах і Королівському флоті Великобританії, як бачимо, практично немає.

### ***Угорщина***

В сусідній Угорщині, відповідно до частини 1 пункту 2 Постанови Уряду Угорщини від 1994 р. «Про заснування служби військових капеланів у Збройних силах»<sup>22</sup>, у Збройних силах Угорщини, включаючи Берегову охорону, заснована Служба військових капеланів. Ця служба формується з представників чотирьох церков: Католицької, Реформацької, Лютеранської та юдаїзму. У щорічному звіті щодо релігійної свободи за 2022 рік чітко йдеться: «Військовослужбовці та працівники правоохоронних органів можуть вільно сповідувати свою релігію як приватно, так і на робочих місцях, якщо їхня релігійна практика не порушує їх обов'язкових службових обов'язків. Римокатолицька, реформатська та лютеранська церкви, а також єврейські конгрегації (які уряд зазвичай називає «історичними церквами») можуть надавати військовим послуги капеланів без отримання дозволу. Інші релігійні групи повинні отримати дозвіл на надання таких послуг»<sup>23</sup>.

Основними функціями Служби військових капеланів, відповідно до параграфу 6 названої Постанови Уряду Угорщини від 1994 року, є

- популяризація віри і любові до ближнього серед військовослужбовців, а також проведення богослужінь, релігійних обрядів, позаурочних занять з читання Біблії та індивідуальної молитви;
- індивідуаізоване і колективне духовне піклування;

---

<sup>22</sup> Kormányrendelet A Tábori Lelkészi Szolgálat Létrehozásáról. URL: <http://www.ktp.hu/document/1994-kormanyrendelet-tabori-lelkeszi-szolgalat-letrehozasarol>

<sup>23</sup> Hungary 2022 International Religious Freedom Report. URL: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2023/05/441219-HUNGARY-2022-INTERNATIONAL-RELIGIOUS-FREEDOM-REPORT.pdf>

- активна освітня діяльність у царині забезпечення безпеки життєдіяльності та аксіологічної визначеності;
- ініціювання та проведення соціальних і благодійних заходів як у військових, так і медичних та соціальних установах;
- надання можливості проведення конфіденційних бесід з військовослужбовцями;
- нагальне забезпечення військовослужбовців засобами, предметами та літературою, які є необхідними для проведення релігійних обрядів (Святе Письмо, різні молитовники, піснеспіви, інша релігійна література);
- організаційне забезпечення участі військовослужбовців у паломництвах усередині країни та закордоном;
- надання конкретних (за запитом) релігійних послуг військовослужбовцям та членам їхніх сімей.

Доволі знаковою особливістю функціонування угорського інституту капеланства є те, що він встановлений на основі державного конкордату з Церквою<sup>24</sup>. Подібні міжнародні угоди між Папою Римським, що є головою Римо-Католицької Церкви та будь-якою державою, в якій здійснюється регулювання правового статусу цієї ж католицької церкви, сприяють розвитку реальних контактів між релігійними організаціями та державою саме у контексті соціального партнерства.

Як бачимо в Угорщині інститут військового капеланства демонструє більш тісний зв'язок між церквами та державою на шляху облаштування специфіки капеланської служби. Урядові постанови, інші документи, котрі підписуються спільно між представниками державних органів влади та релігійними лідерами сприяють такій

---

<sup>24</sup> Білаш О. В. Конкордаты кризовид міжнародної угоди та регулятор державно-конфесійних відносин. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 29(2), с. 237.

тісній співпраці в цьому напрямку.

### ***Іспанія***

На відміну від Угорщини, особливості правового статусу і функціональних обов'язків священнослужителів у Збройних силах Іспанії закріплені не в одному, а вкладені у декілька нормативно-правових акти:

- 1) Закон Іспанії від 19.11.2007 № 39/2007 «Про військову кар'єру»;
- 2) Королівський декрет від 07.09.1990 № 1145/1990 «Про заснування Служби релігійної підтримки в Збройних силах і правила, що стосуються її функціонування»;
- 3) Угода між Ватиканом («Святим Престолом») та Іспанією від 13.11.1950 «Про військову юрисдикцію та релігійну підтримку в Збройних силах».

А ось ключовим нормативно-правовим актом, що був би релевантним нашої тематиці, є Королівський декрет від 07.09.1990 № 1145/1990 «Про заснування Служби релігійної підтримки в Збройних силах і правила, що стосуються її функціонування». Відповідно до статті 5 Королівського декрету від 07.09.1990 № 1145/1990 «Про заснування Служби релігійної підтримки в Збройних силах і правила щодо її функціонування»<sup>25</sup>. Окрім того, душпастирську опіку та супровід для членів Збройних сил, які є католиками, здійснює ще й Військовий ординаріат Іспанії відповідно до умов укладеної між Іспанією і Ватиканом у 1979 році Угоди.

В дослідженні групи німецьких вчених, що було здійснено ще у 1998 році доволі чітко описуються формати функціонування

---

<sup>25</sup> Real Decreto No 1145/1990, de 7 de septiembre de 1990, por el que se crea el Servicio de Asistencia Religiosa en las Fuerzas Armadas y se dictan normas sobre su funcionamiento : Decreto.URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1990-23337>

військового капеланства у багатьох країнах світу. Зокрема про Іспанію там йдеться так: «Військові церковні установи замінюються капеланською службою збройних сил, члени якої не мають військового статусу і користуються необмеженою свободою у виконанні своїх службових функцій. Особовий склад капеланської служби у збройних силах приписаний до військового архієпископства і є державними службовцями, які призначаються довічно або на певний термін (не більше восьми років). Цивільні священики та члени релігійних орденів наймаються на другорядну функцію, щоб підтримувати службу військового капелана... Завданням капеланів є не тільки давати релігійно-етичне навчання, але й за допомогою кваліфікованого педагогічного персоналу підвищувати освітній рівень воїнів»<sup>26</sup>. Отже, інститут військового капеланства в Іспанії відіграє дуже важливу соціальну роль. Вона є комплексною і уже багато десятиліть об'єднує як релігійно-сотеріологічну, так духовно-просвітницьку та терапевтично-компесаторну функції.

Основними функціями, які виконує персонал Військового ординаріату в Іспанії наразі є надання релігійно-духовної допомоги особам, що належать до лав Збройних сил Іспанії або пов'язані з ними. «Під час виконання перелічених функцій зазначений персонал користується повною свободою і має право, за запитом військових органів влади, співпрацювати з ними у питаннях надання допомоги, а також культурного та гуманітарного розвитку. Священники зі Служби релігійної підтримки можуть надавати відповідні професійні послуги як на строковій, так і на безстроковій основі. Щонайменше половина членів цієї служби наділена постійним статусом»<sup>27</sup>.

---

<sup>26</sup> Bock M. Religion within the Armed Forces. Military Chaplaincy in an International Comparison. Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, 1998, p.175.

<sup>27</sup> Real Decreto No 1145/1990, de 7 de septiembre de 1990, por el que se crea el Servicio de Asistencia Religiosa en las Fuerzas Armadas y se dictan normas sobre su

Відповідно до статті 1 зазначеного Королівського декрету було свого часу створено Службу релігійної підтримки в Збройних силах Іспанії при Секретаріаті військової адміністрації. Специфіка виконання функцій цієї служби ґрунтується на забезпеченні та дотриманні конституційного права щодо свободи віросповідання та відправлення культу. З метою її забезпечення релігійно-пастирської опіки можуть укладатися угоди з єпархіями та чернечими орденами (згідно з частиною 2 восьмого додаткового положення Закону Іспанії від 19.11.2007 № 39/2007 «Про військову кар'єру»<sup>28</sup>).

В такий спосіб, іспанський Військовий ординаріат має подвійне юридичне підпорядкування – церковне з канонічним правом, але поряд з тим і цивільне – за законами, що стосуються армії. В Іспанії військові душпастирі входять до штату практично всіх частин Збройних сил Іспанії.

### ***Канада***

Канада – країна, яка географічно знаходиться не в Європі, але все ж специфіка її державного устрою та форми правління сформувала доволі цікавий формат правового забезпечення функціонування інституту капеланства.

В одному доволі об'ємному дослідженні наголошується на беззаперечній ролі капеланів у наданні командирам військових частин етичних порад, тобто консультування не у військових питаннях: «Роль капеланського відділу Збройних сил Канади (CAF) полягає в тому, щоб «консультувати командирів з духовних, релігійних, моральних і етичних питань, що стосуються персоналу Збройних сил Канади та їхніх сімей під час військових операцій і в статичних ситуаціях»... Світське та плюралістичне військове середовище, подвійна підзвітність

---

funcionamiento : Decreto.URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1990-23337>

<sup>28</sup> “De la carrera militar : Ley No 39/2007, de 19 de noviembre de 2007”, available at: <https://www.boe.es/eli/es/l/2007/11/19/39/con>

і традиційні очікування щодо ролі капелана – усе це ускладнює завдання надання порад командирів. Крім того, надання етичних порад знаходиться на іншому рівні моральної складності, ніж особиста етика, і вимагає певного рівня досвіду, який тут визначається конкретними атрибутами»<sup>29</sup>.

Окрім морально-аксіологічної просвіти, у Канаді на військових капеланів, згідно із канадським законодавством та реаліями життя, покладаються такі функціональні обов'язки:

- підтримка постійних можливостей для здійснення релігійних обрядів;
- власне безпосереднє проведення християнських релігійних обрядів;
- опіка та відвідування хворих і ув'язнених;
- забезпечення постійної душпастирської опіки;
- психологічне кризове втручання;
- консультування з питань етики й моралі<sup>30</sup>.

В цій країні, незалежно від своєї релігійної приналежності, канадські військові капелани представляють на офіційному та релігійному рівні Збройні сили й усіх військовослужбовців Канади на жалобних заходах і поминальних службах за загиблими солдатами. Вони висловлюють вдячність та надають підтримку військовослужбовцям, а також ветеранам і членам їхніх сімей. Військові капелани повинні пропонувати релігійні послуги й пастирське піклування для усіх вірян- військовослужбовців, а також

---

<sup>29</sup> Parker N. With All Due Respect, Sir: Canadian Forces' Chaplains: Defining Competencies for Providing Ethical Advice to the Chain of Command. Ottawa: St. Paul University, 2014. [https://www.academia.edu/69869927/With\\_All\\_Due\\_Respect\\_Sir\\_Canadian\\_Forces\\_Chaplains\\_Defining\\_Competencies\\_for\\_Providing\\_Ethical\\_Advice\\_to\\_the\\_Chain\\_of\\_Command](https://www.academia.edu/69869927/With_All_Due_Respect_Sir_Canadian_Forces_Chaplains_Defining_Competencies_for_Providing_Ethical_Advice_to_the_Chain_of_Command)

<sup>30</sup> “The Royal Canadian Chaplain Service”, available at: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/programs/royal-canadian-chaplain.html>



надавати послуги з консультування всіх осіб, незалежно від їхньої релігійної чи конфесійної приналежності. Як не дивно, крім того, військові капелани благословляють військові об'єкти: освячення кораблів, а також військових прапорів та парадів<sup>31</sup>.

Ми можемо знайти визначення поняття капелана у канадській документації, котра регулює їх діяльність. Згідно з параграфом 33.01 розділу 33 «Капеланські послуги» тому I «Управління» Королівських регламентів і наказів для Збройних сил Канади, капелан – це офіцер, наділений Головним військовим капеланом відповідними повноваженнями. На підставі вказаного нормативно-правового акту до функцій військових капеланів залічуються такі:

- 1) надання пастирської опіки і духовного піклування;
- 2) проведення або сприяння у проведенні релігійних обрядів чи служінь та церемоній релігійного чи духовного характеру.

Пункт (2) параграфа 33.03 розділу 33 «Капеланські послуги» тому I «Управління» Королівських регламентів і наказів для Збройних сил Канади передбачає, що функції і обов'язки Головного військового капелана містять таке:

- консультування Начальника Штабу оборони з релігійних, духовних, морально-етичних питань, пов'язаних з офіцерами і військовослужбовцями унтер- офіцерського складу та їхніми сім'ями;
- керівництво й управління Королівською службою військових капеланів Канади з метою забезпечення надання капеланських послуг офіцерам і військовослужбовцям унтерофіцерського складу та членам їхніх сімей;
- встановлення професійних стандартів, якими керуються військові капе- лани і цивільні священники у здійсненні капеланської

---

<sup>31</sup> Rennick, J.B. (2011) “Canadian military chaplains: Bridging the gap between alienation and operational effectiveness in a pluralistic and multicultural context”, Religion, State & Society, vol. 39, no. 1, p.97.

діяльності в Збройних силах Канади;

- відбір кандидатів, придатних для зарахування до лав капеланів;
- надання, відкликання або тимчасове припинення повноважень капеланів або цивільних священників для забезпечення надання капеланських послуг офіцерам і військовослужбовцям унтер-офіцерського складу і членам їхніх сімей;
- проведення молебнів на заходах державного значення або на інших доречних заходах за рішенням Головного військового капелана;
- виконання обов'язків особистого капелана для Начальника Штабу оборони та інших вищих офіцерів;
- консультування з Міжрелігійним комітетом з капеланства у Збройних силах Канади у справах, пов'язаних з професійними стандартами для капеланів, добробутом капеланів і вимогами до релігійних груп.

Пункт 1 параграфа 33.04 розділу 33 «Капеланські послуги» тому I «Управління» Королівських регламентів і наказів для Збройних сил Канади передбачає, що Головний військовий капелан може наділяти офіцера повноваженнями надавати капеланські послуги офіцерам і військовослужбовцям унтерофіцерського складу та членам їхніх сімей, якщо такий офіцер: уповноважений релігійною групою, якій цей офіцер підзвітний, виконувати обов'язки священника; схвалений міжрелігійним комітетом з капеланства у Збройних силах Канади на службу капеланом; був відібраний і зарахований до Збройних сил Канади й успішно завершив військову підготовку за фахом, необхідним для здійснення службових обов'язків капелана.

Відповідно до пункту 2 зазначеного параграфу, Головний військовий капелан може наділяти особу, яка не є офіцером або військовослужбовцем унтерофіцерського складу, повноваженнями здійснювати душпастирську опіку офіцерів і військовослужбовців

унтерофіцерського складу та їхніх сімей за певних умов. А саме, якщо ця особа, підзвітна релігійній групі, до якої вона належить, уповноважена цією релігійною групою виконувати обов'язки священника; або визнається духовним наставником згідно із встановленими нормами.

Згідно з пунктом 1 параграфа 33.07 розділу 33 «Капеланські послуги» тому I «Управління» Королівських регламентів і наказів для Збройних сил Канади, функції та обов'язки військового капелана на території військової бази, частини чи іншої організаційної одиниці містять:

- консультування командувача офіцера бази, частини чи іншої організаційної одиниці з релігійних, духовних, моральних і етичних питань, пов'язаних з офіцерами й військовослужбовцями унтерофіцерського складу, які перебувають під його командуванням;
- надання капеланських послуг будь-яким офіцерам, військовослужбовцям унтерофіцерського складу та їхнім сім'ям, які бажають отримати ці послуги, включаючи хворих або тих, хто перебуває під військовим або цивільним арештом, незалежно від релігійної або духовної приналежності або вірувань; готовність здійснювати консультування, надавати допомогу, наставляти з релігійних, духовних, моральних і етичних питань.

Пункт 2 зазначеного параграфа передбачає, що капелан має право: брати участь у будь-якому релігійному служінні або духовній церемонії, або заході, за умови, що це не буде перешкоджати його обов'язкам як капелана; взаємодіяти безпосередньо з вищим керівництвом релігійної групи, до якої він належить, з релігійних чи духовних питань і зі своїми керівниками в Королівській службі військових капеланів Канади з усіх питань у сфері військового капеланства; надавати капеланські послуги колишнім офіцерам і військово-службовцям унтерофіцерського складу та їхнім сім'ям за умови, що це не буде перешкоджати виконанню його

безпосередніх обов'язків капелана.

Отже, військово-капеланська служба Збройних сил Канади відзначається чіткою регламентованістю. Усі справи щодо духовно-гуманітарної опіки військовослужбовців країни вирішуються Канадською радою комітету церков із питань капеланської служби, до якої входять представництва Англіканської церкви Канади, Баптистської федерації Канади, Лютеранської ради в Канаді, Пресвітеріанської церкви в Канаді та Ради об'єднаних церков Канади. Королівська канадська служба капеланів здійснює свої повноваження на основі Королівських регламентів і наказів для Збройних сил Канади. Головний військовий капелан згідно з цим документом є Головним капеланом Збройних сил Канади і відповідає перед Начальником Штабу оборони за релігійний, духовний та моральний стан усіх офіцерів і військовослужбовців унтерофіцерського складу й членів їх сімей. На капеланів покладається висока відповідальність, а тому передбачається, що це будуть високоосвічені особи, адже: «Військове капеланство – це інтенсивне душпастирське служіння. Чоловіки та жінки, які присвятили себе цьому служінню, працюють у фізично та емоційно складному середовищі. Коли справа доходить до їхньої ролі радників у системі командування, це також може бути психічно складним середовищем... Завдання етичного консультування може бути виконане належним чином і послідовно лише на рівні, який дозволяє цей тип високорозвиненого діалектичного мислення, яке ми класифікуємо як практичну мудрість. Все, що менше, не відповідає завданню. З нашого аналізу літератури про професійні очікування щодо складних середовищ ми визначили низку конкретних компетенцій, які ми очікували б знайти у релігійних професіоналів, особливо коли вони мають справу з тонкощами надання етичних порад»<sup>32</sup>.

---

<sup>32</sup> Parker N. With All Due Respect, Sir: Canadian Forces' Chaplains: Defining Competencies for Providing Ethical Advice to the Chain of Command. Ottawa: St. Paul University, 2014.

Іншими словами, канадський формат облаштування капеланського служіння – синергія державних органів влади, релігійних інституцій та світських освітніх ініціатив – є доволі продуктивним на нашу думку й забезпечує високий рівень підготовки капеланів, а отже й належну їх професійну компетентність.

### ***Норвегія***

У Законі Норвегії від 2016 року «Про військову службу» не міститься спеціальних положень, які безпосередньо стосуються питань правового статусу та функцій військових капеланів. Однак ключові положення про діяльність військових капеланів в Норвегії містяться в Наказі Міністерства оборони Норвегії № 369 від 10.04.2015 «Про службу капеланів», яким нормативно встановлено, що військові капелани провадять духовну діяльність, сприяють духовній і моральній практиці й здійснюють консультування з питань релігії, етики та моральності (параграф 3 Наказу Міністерства оборони Норвегії № 369 від 10.04.2015 «Про службу капеланів»)<sup>33</sup>

Під капеланом розуміється священник Церкви Норвегії, або священнослужитель, або пастор зареєстрованої релігійної громади. Військові капелани служать у рамках окремого підрозділу Збройних сил (згідно з параграфом 2 названого Наказу). Параграф 4 Наказу Міністерства оборони Норвегії № 369 від 10.04.2015 «Про службу капеланів» передбачає, що капелани мають статус військовослужбовців, звання і носять військову форму з відповідними відзнаками. Вони не є комбатантами й здійснюють командирські функції винятково щодо свого роду служби і над військовослужбовцями, які перебувають у їхньому безпосередньому

---

[https://www.academia.edu/69869927/With\\_All\\_Due\\_Respect\\_Sir\\_Canadian\\_Forces\\_Chap\\_lains\\_Defining\\_Competencies\\_for\\_Providing\\_Ethical\\_Advice\\_to\\_the\\_Chain\\_of\\_Command](https://www.academia.edu/69869927/With_All_Due_Respect_Sir_Canadian_Forces_Chap_lains_Defining_Competencies_for_Providing_Ethical_Advice_to_the_Chain_of_Command)

<sup>33</sup> Tjenesteordning for feltprester (Forsvarsdepartementet, 10.04.2015)”, available at: [//https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-04-10-369](https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-04-10-369)

підпорядкуванні. Капелани служать у Збройних силах на підставі свідоцтва (або аналогічного документа) від релігійної організації.

Отже, військові капелани (військові, армійські священики) завжди були невід'ємною частиною повсякденного життя військових формувань у різних країнах світу. У більшості сучасних держав діють інститути військових капеланів. Повсюдно військові капелани живуть одним життям із воїнами та значною мірою поділяють їхні побутові трудові обов'язки. Їхнє служіння надає можливість, щоб під час служби солдати та офіцери могли в повному обсязі здійснювати своє право на свободу віросповідання.

## **ІСТОРІЯ ТА СПЕЦИФІКА СТАНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ**

Релігія в Україні завжди відігравала непересічне значення не тільки у світоглядному пласті буття свідомості українців, але й в культурному та соціальному житті нашої держави. Відомо, що й наразі згідно всіх соціологічних досліджень віра в Бога, релігійність та довіра до релігійних лідерів є доволі високими в українському соціумі. Звичайно, що ми можемо спостерігати певні секулярні тенденції, подекуди «зовнішню» чи статутарну релігійність українців, але все ж попри це – більше 50% українців традиційно на запитання щодо віри в Бога відповідають ствердно. «26% опитаних українців заявили, що від початку великої війни стали більш релігійними і віруючими людьми, ніж раніше. Водночас 4% з лютого 2022 року стали менш релігійними, а 65% заявили, що жодних змін у їхньому ставленні до релігії і віри не сталося. Про це свідчать результати опитування соціологічної служби Центру Разумкова... Загалом у 2022 році 74% українців вважали себе віруючими. Наприкінці 2021 року таких громадян було менше (68%)»<sup>34</sup>. А тому, не дивно, що питання формування інституту військового капеланства з перших років здобуття нашою державою незалежності було надзвичайно актуальним. Але перед тим як перейти до деталізації становлення сучасного інституту капеланства спробуймо проаналізувати історичні події та передумови, які цьому передували.

Православна церква та християнська релігія на території нашої країни ще в XI – XIII ст. справляла значний вплив на реалії життя українців. Не було виключенням й військовий побут. Як відомо, будь

---

<sup>34</sup> Барсукова О. Як змінилася релігійність українців під час великої війни? Опитування. *Українська правда: Життя*. 16 лютого 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/16/252887/>

яким значним князівським військовим операціям та походам на постійній основі передували богослужіння та спеціальні молебні. Деякі історики стверджують, що наявні факти, того що священослужителі були присутніми і власне у війську під час таких походів безпосередньо.

«Козаки Запорізької Січі були глибоко віруючими людьми, що не дивно – релігія проникала в усі аспекти буття тих часів. Боротьба за православну віру була головною рушійною силою національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького у 1648–1654 рр. Вибираючи місце для «коша», козаки керувалися не лише стратегічними, а й естетичними та релігійними міркуваннями. У вибраній місцині вони перш за все будували церкву, найчастіше в ім'я Покрови Пресвятої Богородиці. До кінця свого існування Військо Запорозьке мало 44 постійні церкви та 13 каплиць. Кожне козацьке формування мало свою похідну церкву – особливий намет із грубого полотна»<sup>35</sup>.

Іншими словами, інститут капеланства в незалежній Україні є відповіддю, з одного боку, на трагічну потребу супроводу військових та їх сімей в силу військової агресії Росії проти України, але з іншого – це природна козацька традиція синергії сили духу та військової звитяги із вдячністю Богу та пошуком Його підтримки під час несення військового обов'язку.

Як відомо у 1991 році, відразу в перший рік незалежності, в нашій країні було прийнято Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», що відразу забезпечило поступову зміну ситуації щодо забезпечення права на свободу совісті не тільки в загальному контексті буття держави, але й прицільно у силових структурах України, які тільки-но розпочали власне становлення (під «силовими структурами» ми маємо на увазі власне всі Збройні Сили України, а також Національну

---

<sup>35</sup> Саган О. Концептуальні питання та етапи становлення військового капеланства у незалежній Україні. *Філософська думка*. 2023. № 1, с. 69.



гвардію України й Державну прикордонну службу України, а також інші створені відповідно до законів України військові формування). Задля адекватного вирішення цього питання потрібно було залучити усіх стейкхолдерів, якими передусім були (і є) представники Церков та релігійних організацій, державні органи влади, які безпосередньо долучені до вирішення гуманітарних питань (сектори у справах релігій та національностей тощо), а також фахівці закордонних капеланських служб, фахові теологи та релігієзнавці, волонтери і представники громадянського суспільства – активісти. Це питання було поставлено не лише як власне створення найбільш ефективної та прийнятної для більшості моделі забезпечення конституційних прав військовослужбовців на свободу совісті та віросповідання. Важливим аспектом в період після радянського поневолення була й просвітницька робота капеланів – орієнтація на духовно-інтелектуальну зміну акцентів у патріотичному вихованні військовослужбовців Збройних Сил незалежної України.

«На заваді розвитку капеланського руху у перші п'ятнадцять років незалежності країни стояли інерція пострадянського та постколоніального розвитку, домінування офіцерів із атеїстичною свідомістю та перманентне скорочення Збройних Сил. Тому розбудова інституту капеланства довгий час відбувалася переважно у площині теоретичних розмірковувань чи волонтерських ініціативних проєктів. Лише на початку XXI ст. силові структури України та Церкви почали виходити на певний конструктивний діалог. Але стрімкий кількісний і якісний ріст капеланський рух отримав уже під час гібридної (на перших порах) війни Росії проти України, що почалася у 2014 році. Капелани-волонтери активно включилися не лише в духовно-патріотичну, але й у

волонтерську роботу із забезпечення військовослужбовців необхідними речами, продуктами, запчастинами тощо»<sup>36</sup>.

В той час, коли було проголошено українську незалежність, в нашій країні була сформована понад 700-тисячна армія, яку в певний час вирішили, через нестачу економічної спроможності утримувати, скоротити. Ці скорочення тривали довгий час (впритул до 2014 року – року початку війни Росії проти України). Таке стрімке скорочення чисельності Збройних Сил, мабуть об'єктивно відкладало актуальне обговорення проблеми запровадження військового капеланства на другий план. Інший аспект, який прояснює доволі потужний саботаж цього питання – атеїстичне виховання радянських військових офіцерів, які не просто не усвідомлювали і не могли зрозуміти «капеланського фактору», а власне вважали його доволі деструктивним (через потенційну можливість підвищення рівня міжконфесійних протистоянь у військових частинах)<sup>37</sup>.

«Відхід від керівництва «радянського» покоління офіцерів, зміна законодавства та збільшення кількості віруючих у Збройних Силах України все більше актуалізувало питання капеланського служіння. Адже тільки за період з 1992 р. по 1996 р. чисельність вірян тут зросла з 4% до 29%, а кількість тих, що бере участь у релігійних обрядах, зросла з 1,3% до 27%. За іншими соціологічними дослідженнями, у 1996 р. віруючими у ЗСУ вважали себе 35,5% опитаних, ще 26,6% вагалися з відповіддю»<sup>38</sup>. Це наче доволі природні постсекулярні процеси, котрі свого часу відбувалися у багатьох інших країнах Європи, проте значно раніше в часі.

---

<sup>36</sup> Саган О. Концептуальні питання та етапи становлення військового капеланства у незалежній Україні. *Філософська думка*. 2023. № 1, с. 72.

<sup>37</sup> Див.: Сьомін С. Церква і Армія: партнерство чи поглинання? *Національна безпека і оборона*, 2000. № 10. С. 99-104.

<sup>38</sup> Селешук Г. Душпастирська опіка у Збройних Силах України. Соціально-правові аспекти. Релігійно-інформаційна служба України. 2003, 3 березня. URL: [https://risu.org.ua/ua/index/expert\\_thought/analytic/9812/](https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/9812/)

А в Україні ці процеси були відтягнуті історичними причинами, проте, після здобуття незалежності, какапеланство як феномен отримало не тільки сутнісно-функціональне, але й правове підґрунтя для витворення із волонтерського руху, підпільного «служіння» в окремий цілісний інститут. Уже згадуваний закон «Про свободу совісті та релігійні організації» затвердив необхідність для командування військових частин надавати, при потребі, можливість військовим, що є частиною їх контингенту, «брати участь у богослужіннях і виконанні релігійних обрядів» (ч. 3 ст. 21)<sup>39</sup>. Поряд з тим й військовослужбовцям затверджували право «сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відкрито висловлювати свої релігійні або атеїстичні переконання», що підтвердив інший прийнятий у грудні 1991 р. Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей». Відповідно до цих законодавчих ініціатив на командирів (начальників) військових з'єднань було накладено зобов'язання надавати можливість військовим «брати участь у богослужіннях та релігійних обрядах у вільний від виконання обов'язків військової служби час» (ч. 1 ст. 6)<sup>40</sup>. Відтак це право «на свободу світогляду і віросповідання» були закріплені і в Конституції (ст.35 Конституції України). Але найбільшою проблемою було те, що ці закони й підзаконні акти не надавали конкретних механізмів реалізації вказаних прав військовослужбовців.

А тому, як слушно вказують дослідники «у першій половині 90-х років XX ст. почалося формування двох різних шляхів такої реалізації: 1) присутність кліриків на території розташування військових частин, побудова тут храмів та включення капеланів у штат підрозділів; 2)

---

<sup>39</sup> Про свободу совісті та релігійні організації (s.a.). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

<sup>40</sup> Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей (№2012-ХІІ, від 20.12.91) (1992). Відомості Верховної Ради, 15, ст. 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>

задоволення релігійних потреб військовослужбовців за межами військових частин у вільний час або у великі релігійні свята. Кожен із напрямів мав своїх прибічників серед військовослужбовців, представників Церков та релігієзнавців. Одні посилялися на історичний досвід (зокрема напрацювання українського капеланського руху на початку XX ст.) та ефективну світову практику, зокрема стандарти НАТО. Адепти другої моделі не менш аргументовано вказували на конкретні українські реалії, зокрема гострі міжконфесійні і навіть міжцерковні конфлікти, які можуть бути перенесені на територію військових частин і послабити обороноздатність країни»<sup>41</sup>.

Подальший хід історії вказує, що спершу аргументація адептів другої моделі здобувала більше підтримки серед владних структур та тих, хто мав можливість приймати відповідні рішення. Представники Міністерства оборони України у 1993 р. визнавали, що варто визнати – «введення інституту капеланів передчасним»<sup>42</sup>. Але уже на етапі створення у 1996 році Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій, а відтак і зниження напруги міжконфесійних та міжцерковних протистоянь, не швидко, але все ж поступово домінантною починає бути саме перша окреслена модель – капеланське служіння у військових частинах.

Не менш важливим, а можливо й основоположним був й інший аспект цієї проблеми, який лише в останні роки віднайшов своє цілісне осмислення. Йдеться про подолання пострадянського т. зв. комплексу «політрука». В ситуації, коли «старі» командири починали пошук заміни своїм заступникам з ідеологічно-виховної роботи, вони розпочинали

---

<sup>41</sup> Вашук М. М. Теоретико-правові аспекти утвердження інституту капеланства: до постановки проблеми. *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 14. Т. 2. С. 5

<sup>42</sup> Саган О. Концептуальні питання та етапи становлення військового капеланства у незалежній Україні. *Філософська думка*. 2023. № 1. С.59.

спроби перекласти відповідальність, яка була на «радянських ідеологах» на капеланів. Тобто на капеланів командири покладали передусім відповідальність за морально-психологічний стан військових (їх військова службова мотивація, патріотичне виховання, протидія суїцидним проявами, а також подолання пияцтва й інших шкідливих залежностей, мінімізація так званих «позастатутних відносин» тощо).

Ці обов'язки не є зовсім не відповідними статусу капелана. Як вказував єпископ РКЦ Станіслав Широкоградюк, «свого часу саме політруки й замінили капеланів, які служили в царській армії, а тому таке розуміння капеланського служіння має й певну логіку»<sup>43</sup>. Окремі Церкви, передусім православні, погоджувалися на таку трансформацію. Так, патріарх Філарет (предстоятель УЦП Київського патріархату) зазначав, що «зводити участь Церкви тільки до задоволення релігійних потреб було б невірно, оскільки цей підхід обмежує можливості Церкви»<sup>44</sup>. А тому «внесок Церкви у будівництво Української Армії має включати моральне та патріотичне виховання»<sup>45</sup>.

Як не дивно, голова Синодальної богословської комісії УПЦ МП, тогочасний архієпископ Львівський і Галицький Августин Маркевич вказував також на можливість для представників Церков «брати участь у патріотичному вихованні, культурно-просвітницькій роботі»<sup>46</sup>, попереджати випадки суїциду, а також робити все належне, щоб полегшити адаптацію до нових умов молодих солдат, «допомагати ідейному налаштуванню воїнів на самовіддане служіння своєму народові і Батьківщині»<sup>47</sup>.

---

<sup>43</sup> Цит. за: Саган О. Концептуальні питання та етапи становлення військового капеланства у незалежній Україні. *Філософська думка*. 2023. № 1. С.59.

<sup>44</sup> Там же, С. 62.

<sup>45</sup> Там же, С. 62.

<sup>46</sup> Там же, С. 63.

<sup>47</sup> Там же, С. 63.

Такі вимоги доволі схожі на ті, які ми аналізували у попередньому розділі, коли вели мову про систему облаштування капеланського служіння в Канаді та ті вимоги, які згідно з канадським законодавством висуваються до капеланів. Як і там, так і тут наголошуємо, що така система зобов'язань і такий рівень відповідальності вимагають від капеланів доволі високого рівня підготовки. Про це також говорять і інші дослідники: «Одразу зазначимо, що такі завдання піднімають вимоги до підготовки капеланів на значно вищий рівень, ніж вони є навіть нині, коли чи не кожна Церква має вищі духовні навчальні заклади (а декотрі з них навіть ліцензовані як державні вищі освітні заклади). А у 90-х роках ХХ ст. Церкви, маючи гострий дефіцит кадрів, висвячували у священники практично всіх охочих, часто даючи їм лише ази культової діяльності. А такий рівень підготовки робив означену місію капеланства майже нездійсненною»<sup>48</sup>.

А тому, належний рівень підготовки як тоді, так і тепер (ми до цих пір не маємо окремих цілісних програм підготовки військових капеланів) був перепорою на шляху становлення капеланства. Але не тільки історичне минуле (радянська атеїзація військових командирів), економічні негаразди (скорочення кількості військовослужбовців ЗСУ, а тому «другорядність» питання впровадження ще й штатної одиниці капелана при військовій частині) й недостатній рівень освіченості священослужителів стали на шляху вибудування інституту військового капеланства в Україні. Доволі багато Церков й релігійних організацій самі не погоджувалися направляти, готувати капеланів для військових частин та тих умовах, які диктувало законодавство. Капелани згідно вимог фактично мали стати частиною військово-політичного механізму

---

<sup>48</sup> Ворощук О. М. Періодизація становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) збройних сил України у 1991-2017 роках та рекомендації щодо використання досвіду задоволення релігійних потреб військовослужбовців збройних сил України у сучасних умовах. *The scientific heritage*. Budapest, Hungary, 2021. № 79. С. 66.

(такі формати ми також аналізували в першому та другому розділах, вони є не чимось атиповим й успішно функціонують в багатьох західних країнах), а отже підпорядковуватися не лише й не передусім Церкві, а перш за все військовому керівництву.

«Альтернативою розуміння посади капелана як «заступника з ідеологічно-виховної роботи» є зосередження зусиль капеланів на забезпеченні духовної опіки віруючих військовослужбовців та, виходячи із природного прагнення кожної Церкви, розширення сфери церковного впливу. Причому представники будь-якої Церкви бажають самостійно визначати зміст і форму душпастирської роботи, рівні та методи співпраці з командуванням. Ідеалом такого шляху є перетворення капеланського служіння у стаціонарно-парафіяльну його форму»<sup>49</sup>.

Саме таке витлумачення душпастирської опіки у військах поділяють далеко не всі Церкви та релігійні організації в Україні. Для них є доволі очевидним те, що парафіяльна форма служіння в поліконфесійній країні (а отже, й полісвітоглядному, полірелігійному, поліконфесійному військовому контингенті) є малоперспективною. Варто вказати, що попри те, що в Україні станом на 2023 рік уже прийнято чимало регулюючих документів щодо специфіки формування капеланського контингенту, все ж багаторічні дискусії між організаціями військових капеланів (в тому числі за участі міжнародних інституцій) і військовими експертами та релігієзнавцями у напрямку вироблення оптимального для України формату інституту військового капеланства продовжуються до цих пір. Так, саме ці дискусії вже спродукували очевидний позитивний результат: було вироблено чіткі межі правового статусу військових капеланів, чітко означено їх права, а також обов'язки і вимоги до рівня підготовки та кваліфікації. На цьому

---

<sup>49</sup> Кушнірчук Я. В. Душпастирська опіка Збройних Сил і проблема створення військового капеланства в Україні. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 3. С. 18

шляху кожен документ, що був прийнятий як на церковному (міжцерковному) рівні чи за наполяганням та підписом представників (очільників) силових міністерств і відомств – це своєрідний компроміс між інколи, здавалося б, різними позиціями. Саме таким компромісом було і прийняття закону «Про службу військового капеланства»<sup>50</sup>, який і постав як відправна точка подальшої оптимізації капеланської служби в Україні.

Становлення інституту капеланства у часи української незалежності можна розділити на кілька етапів. Однозначно кожен із них буде мати як власні часові, так і змістовні особливості. Спробуймо прицільніше їх проаналізувати.

Старт першого етапу розпочався із проголошенням незалежності України, а тому ми можемо вказати чітку дату його початку – 24.08.1991. Як відомо, у той час усі розташовані на території України військові формування СРСР були переведені у підпорядкування нашої держави. Міністерство оборони України починає звертати увагу на проблему необхідності демократичного врегулювання питання забезпечення свободи совісті у ЗСУ. В цей час, зокрема, було розроблено і реалізовано певні пропозиції щодо умов допуску священослужителів у розташування військових частин, а також про надання військовослужбовцям права та створення відповідно можливостей відвідувати культові споруди задля участі у таїнствах та культових діях<sup>51</sup>.

Такі умови, які надиктовував час, активізували й діяльність релігійних організацій в цьому напрямку. Наприклад, 12 травня 1994 р. відбувся науковий симпозіум у місті Львів на тему «Духовно-гуманітарні проблеми розбудови Збройних Сил України». Він

---

<sup>50</sup> Про Службу військового капеланства (s.a.). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>

<sup>51</sup> Непіпенко Л. П. Ідентичність і капеланство в Україні. *Чесць і закон*. 2013. № 45. Том 2. С. 82



проводився Національним Інститутом стратегічних досліджень. За результатами його засідань було створено «Міжцерковну раду з питань душпастирської діяльності у військових формуваннях України»<sup>52</sup>.

Дослідники справедливо наголошують, що саме це була «перша спроба створити постійний консультативний орган різних конфесій у справі душпастирства в Збройних Силах України»<sup>53</sup>. До організацій-засновниць увійшли: УПЦ КП, УПЦ МП, УАПЦ, УГКЦ та представники Міністерства оборони України. На цьому першому етапі формування інституту капеланства в Україні доволі важливу роль відігравали формати самоорганізації представників Церков та військових – реальних прикладів співпраці, котрі були продиктовані потребою та відчуттям того, що ця потреба має право бути задоволена.

Першою та знаковою спробою реалізації саме такої форми співпраці стала подія щодо долучення у 1996 р. офіційних представників релігійних організацій і Міністерства оборони України до участі у Міжнародному військовому паломництві до міста Лурд, Франція. А також прикладом такої ж співпраці стали різні події та способи реалізації різноманітних заходів у межах діяльності таких організацій, що виникали в різний час в Україні, зокрема: «Об'єднання християн-військовослужбовців України» (з 1992 р.), «Всеукраїнське міжконфесійне релігійне християнсько-військове братство» (з 2000 р.), Асоціація професійних капеланів України (з 2012 р.), «Перший український батальйон військових капеланів» (2014), «Військові капелани» (2014) та багатьох інших.

---

<sup>52</sup> Здіорук С.І. Служба військових капеланів у воєнній організації української держави: необхідність, можливості та перспективи. Аналітична доповідь. *Національний інститут стратегічних досліджень*. Офіційний сайт. 2009. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/Kapelany-3aa20.pdf>

<sup>53</sup> Садов'як Д. Церква і військо в Україні: шляхи співпраці. *Храм св. великомученика Димитрія Солунського*. Офіційний сайт. 2005. URL: <http://hram.in.ua/biblioteka/osnovyviry/261-book261/3141-title3690>

Починаючи із 2004 р. певні церкви та ЗСУ на реальній практиці перевірили дієвість капеланського служіння. Зокрема в той час у складі українського миротворчого контингенту, що перебував в Іраку з'явилася окрема посада «офіцер з питань релігії». Ця штатна одиниця «закривалася» делегованими від різних Церков капеланами, які перед тим призначалися церковним керівництвом, а відтак затверджувалися військовим. Цей досвід став доволі позитивним, а тому уже наступного, 2005 року таку посаду була включено і до штату українських миротворчих підрозділів, що перебували на території колишньої Югославії. Якщо говорити про конфесійний склад таких «капеланських місій», то призначалися передусім капелани від УГКЦ, УПЦ МП чи УПЦ КП. Перед початком роботи вони повинні були пройти додаткову підготовку. Саме таким чином в українських військових підрозділах почав з'являтися відповідний стандартам НАТО практичний досвід співпраці із церквами. А в релігійних організаціях почало формуватися розуміння того, що необхідно докладати зусилля для забезпечення належного рівня підготовки капеланів, що мають служити та здійснювати душпастирську опіку в умовах, що на той час лише були наближені до бойових.

Другим є етап (2006 – 2013) розвитку капеланського руху у незалежній Україні, що розпочинається з появи першого нормативно-правового акту, що унормовує діяльність військових капеланів. Цим документом стала директива міністра оборони України від 21.04.2006, № Д-25 «Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців Збройних Сил України». Згідно із цим регламентуючим актом командирам військових частин було вказано на необхідність за умови надання дозволів на проведення спільних із релігійними організаціями подій та заходів чітко враховувати специфіку релігійної ситуації в місцях власної дислокації. Передусім брати до розрахунку міжконфесійні (міжцерковні) проблеми й можливості

розбрату. Як вказують дослідники «...при виникненні будь-яких конфліктів між релігійними організаціями та МО України останнє мало керуватися інтересами держави та дбати про збереження боєздатності війська. Принциповим зрушенням став дозвіл укласти угоди між суб'єктами господарської діяльності МО України та конфесіями про оренду приміщень для релігійних потреб»<sup>54</sup>. Саме ця директива посприяла створенню у структурі Міністерства оборони України «Сектору роботи із релігійними організаціями» (01.11.2008). Для внормування роботи та окреслення практичних форматів діяльності згаданого сектору було підготовлено та підписано «Меморандум про співпрацю у справах душпастирської опіки військовослужбовців Збройних Сил України» (10.11.2008). Підпис під цим документом поставили представники: УПЦ МП, УПЦ КП, УГКЦ, Римо-Католицька Церква, ВСО ЄХБ, УАПЦ, Духовне управління мусульман України<sup>55</sup>.

Доволі промовистим наслідком підписання вище вказаного Меморандуму стало започаткування у 2008 р. військового паломництва до Зарваниці, що на Тернопільщині. Це паломництво було задумане на взірєць того, що відбувається до Лурду – Міжнародного військового паломництва про яке ми вже писали вище. Паломництво стало гарним об'єднувальним фактором. Як вказано на офіційному сайті Міністерства оборони України: «Впродовж 11 років проведення військових паломницьких заходів у Зарваниці її учасниками стали близько 30 тисяч військовослужбовців, працівників силових структур та членів їхніх

---

<sup>54</sup> Кривенко Ю. В. Діяльність військових капеланів за законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3(6). С. 95. URL: [http://pjuv.nuoua.od.ua/v3\\_2014/09.pdf](http://pjuv.nuoua.od.ua/v3_2014/09.pdf)

<sup>55</sup> Здіорук С. І. Проблеми організації служби військових капеланів України в умовах агресії Російської Федерації: Аналітична записка (17.08.2016). *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/problemi-organizacii-sluzhbi-viyskovikh-kapelaniv-ukraini-v>

родин, ветеранів війни, учасників бойових дій, родин загиблих і поранених»<sup>56</sup>.

Проте більшій системності та послідовності у роботі Міністерства оборони України із релігійними організаціями задля усунення можливих протиріч щодо забезпечення свободи віросповідання у Збройних Силах і опрацювання найприйнятніших механізмів задоволення релігійної потреби віруючих військовослужбовців сприяло створення Ради у справах душпастирської опіки (РДпО) при Міністерстві оборони України (наказ від 29.04.2009). Формували склад цієї ради члени ВРЦіРО, які у своїх віроповчальних основах не мають жодних застережень щодо використання віруючими зброї: УПЦ МП; УПЦ КП; УГКЦ; УАПЦ; РКЦ; ВО ЄХБ та Духовне управління мусульман України (ДУМУ). Українські релігієзнавці у своїх аналітичних статтях підкреслюють, що «метою створення Ради було здійснення практичних заходів, спрямованих на поетапне впровадження у Збройних Силах України ефективної системи душпастирської опіки та створення інституту військового духовенства (капеланства). Важливим напрацюванням РДпО стала схвалена у 2011 р. «Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України». Цей документ суттєво вплинув на подальше формування нормативно-правової бази з капеланського служіння. Адже тут вперше на рівні нормативного акту було сформульовано визначення низки понять, які мали ключове значення для уніфікації їх розуміння різними інституціями»<sup>57</sup>. Було напрацьовано дефініції та складові таких понять і феноменів як «душпастирська опіка військових»; «військовий священнослужитель

---

<sup>56</sup> На Тернопільщині відбулося XI Всеукраїнське військове паломництво (2019). *Міністерство оборони України. Офіційний веб сайт*. 2019, 26 вересня. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2019/09/23/na-ternopilshhini-vidbulosya-hi-vseukrainske-vijskove-palomnicztvo>

<sup>57</sup> Владиченко Л. Досвід впровадження військового капеланства у Збройні сили України (17.10.2016). URL: [https://risu.ua/dosvid-vprovadzhennya-viyskovogo-kapelanstva-uzbroyni-sili-ukrajini\\_n81624](https://risu.ua/dosvid-vprovadzhennya-viyskovogo-kapelanstva-uzbroyni-sili-ukrajini_n81624)

(священник, капелан, душпастир, імам)); «уповноважений за душпастирську опіку військовослужбовців» і т.д.

У цей період (2009 – 2013 рр.) надалі продовжувалася робота міністерства оборони України та релігійних організацій нашої країни із спільнотного напрацювання найбільш оптимальних форм співпраці<sup>58</sup>.

Саме в цей час було розроблено методичні рекомендації «щодо удосконалення військово-релігійного співробітництва»<sup>59</sup>, сформовано нормативно-правову базу для такого співробітництва. Подією, яку можна вважати такою, що завершує цей етап, став вихід у світ документу, що був затверджений 6 червня 2013 року РДпО при Міністерстві оборони України «Кодексу військового священника (капелана)».

«Опір військовій агресії Росії потребував іншого досвіду душпастирської роботи. Тому логічно, що 2014 рік став початком нового, третього етапу капеланського руху, який триває й донині. Він характеризується, з одного боку, формуванням якісно нових підходів до підготовки капеланів для силових структур України (висунення вимог не лише до їх підготовки, але й матеріального забезпечення). З іншого – зміною ставлення державних структур до питання законодавчої легалізації капеланства як інституту (формування відповідного нормативно-правового поля). Адже діяльність капеланів у силових

---

<sup>58</sup> Здіорук С. І. Проблеми організації служби військових капеланів України в умовах агресії Російської Федерації: Аналітична записка (17.08.2016). *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/problemi-organizacii-sluzhbi-viyskovikh-kapelaniv-ukraini-v>

<sup>59</sup> Методичні рекомендації керівникам органів військового управління, командирам (начальникам) військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України щодо удосконалення військово-релігійного співробітництва (2013). *Офіційний сайт Міністерства оборони України*. URL: [http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazkiz-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/metodichnirekomendaczii-\(2013-roku\)/](http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazkiz-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/metodichnirekomendaczii-(2013-roku)/)

структурах відбувалася фактично на громадських (волонтерських) засадах. Залишалися відкритими питання матеріального забезпечення капеланів, їхнього рівня підготовки (знання основ військової справи та медицини, військово-гуманітарна та військово-психологічна підготовка), страхового захисту, соціальних гарантій сімей тощо. Ще одне важливе питання актуалізувалося на початку війни, про яке релігієзнавці писали і попереджали від початків незалежності країни»<sup>60</sup>. Це питання виходить за мету нашої магістерської роботи, але є дуже актуальним в умовах сучасної військової агресії Росії, а тому ми не мусимо на це вказати. В той час в Україні були наявні капелани від Церков, які «жорстко залежать від своїх закордонних центрів», що могло «суттєво і негативно вплинути на боєздатність українських військових формувань через можливий збій саме в українському патріотичному вихованні»<sup>61</sup>.

До честі багатьох військових керівників, передусім із Міністерства оборони України, цей фактор було враховано і робота, наприклад, капеланів із УПЦ МП була спершу максимально обмежена, а вже після початку російського вторгнення у 2014 р. практично повністю зупинена.

Уже у квітні 2014 р. Міністерство оборони України вперше в історії незалежної України провело чотириденне навчання капеланів ЗСУ. «Це навчання окреслило мінімальний рівень вимог Міністерства оборони України до підготовки капеланів. У заході взяли участь 50 капеланів (від УГКЦ, РКЦ, УПЦ КП, УАПЦ та ВО ЄХБ). Були проведені лекції з морально-психологічної, законодавчо-правової та інших напрямів підготовки капеланів. Відбулося навчання основам першої

---

<sup>60</sup> Чорнописька В. З. Адміністративно-правові гарантії діяльності інституту капеланства: стан та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. Вип. 46. С. 77.

<sup>61</sup> Саган О. (2013). Державно-конфесійні відносини у їх практичному вияві в Україні. *Українське релігієзнавство*. 2013. № 65. С.61–72.

медичної допомоги, проаналізовано досвід діяльності капеланів при виконанні миротворчих місій ЗСУ тощо»<sup>62</sup>.

Очевидно, що схожі тренінги були вкрай актуальними, а тому не дивно, що вони почали проводитися й іншими організаторами. Уже в 2014 р. офіційно (через погодження з Міністерством оборони України) було підготовлено і доєднано до капеланського руху понад 70 кліриків. А район військових дій у той рік відвідали понад 200 священнослужителів (з них 9 отримали поранення, а один загинув). Доволі важливим поштовхом до розвитку капеланського служіння стало розпорядження Кабінету Міністрів України (липень 2014 р.) спрямоване до силових відомств України з вимогою розроблення та затвердження, відповідно до компетенції, певного положення про службу військового духовенства (капеланську службу) при ЗСУ, Національній гвардії та Державній прикордонній службі. В той час були визначені конкретні вимоги до кліриків (з врахуванням рекомендацій від церков і релігійних організацій, а також додатковим проходженням відбору). Умовою також стало і працевлаштування капеланів з укладенням відповідних трудових договорів з підрозділами, необхідність зачислення їх у склад персоналу як військових священиків – капеланів<sup>63</sup>.

Відомо, що на виконання цього розпорядження у ЗСУ вже з лютого 2015 р. було введено штатні посади капеланів (у військових формуваннях, а також у навчальних та медичних закладах). Як вказують дослідники: «...згідно з «Положенням про службу військового духовенства (капеланську службу) у ЗСУ», затверджувалися основні напрями діяльності військового священика: задоволення релігійних потреб військовослужбовців; релігійно-освітня робота; індивідуальна

---

<sup>62</sup> Калениченко Т.А. Фокус на капелані: формування ролі та місії душпастирів для військовослужбовців. *Софія: гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. 2017. № 1(8). С. 23.

<sup>63</sup> Владиченко Л. Досвід впровадження військового капеланства у Збройні сили України (17.10.2016). URL: [https://risu.ua/dosvid-vprovadzhennya-viyskovogo-kapelanstva-uzbroyni-sili-ukrajini\\_n81624](https://risu.ua/dosvid-vprovadzhennya-viyskovogo-kapelanstva-uzbroyni-sili-ukrajini_n81624)

душпастирська опіка особового складу; соціально-доброчинна діяльність; душпастирська опіка сімей військовослужбовців та ветеранів. Посади капеланів визначалися з розрахунку чисельності військовослужбовців: 1 капелан на 500-1000 осіб. Але в особливий період, за певних умов, може бути посада капелана, навіть якщо чисельність військових менша 500 осіб. У квітні 2016 р. капеланські посади були введені у Національній гвардії України, а згодом (у жовтні) – і в Держприкордонслужбі»<sup>64</sup>. В цей же період (14 грудня 2016 р.) було затверджено оновлене «Положення про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах України». В практичному форматі задля підвищення «рівня морально-психологічного стану особового складу» до штату військових частин було введено понад 70 посад капеланів, при чому доволі швидко їх чисельність збільшили до 102 посад. А до складу Національної гвардії було запропоновано вакансії 45 штатних посад капеланів (що прикметно, саме Нацгвардія у власних нормативних документах чітко вказала, що капелани УПЦ МП не тільки не можуть обіймати посади, але й навіть проходити на територію їхніх військових частин). Щодо Державної прикордонної служби, то було введено 33 посади капеланів<sup>65</sup>.

Отже, до 2022 р. «було введено загалом 180 капеланських посад. Нині, згідно з законом (п. 4 ст. 4), чисельність Служби військового капеланства не може становити менше 0,15 відсотка граничної чисельності військових частин. Проте капеланське служіння не обмежується штатними посадами. Як і раніше, сотні капеланів їздять на фронт і добровільно»<sup>66</sup>.

---

<sup>64</sup> Гордійчук О. Капелани українського війська: скільки їх, яких конфесій, як служать. *Новинарня*, 27 квітня 2018. URL: <https://novynarnia.com/2018/04/27/kapelani-ukrayinskogoviyska-skilki-yih-yakih-konfesiya-sluzhat/> ISSN 2522-9338.

<sup>65</sup> Там же

<sup>66</sup> Там же



Варто зазначити, що попри те, що прийнято профільний закон «Про Службу військового капеланства», інститут капеланства в Україні ще й досі знаходиться у пошуку вибору ефективної та оптимальної моделі душпастирського служіння і опіки. Як бачимо складових такої оптимальності багато (і не завжди закордонний досвід тут може стати у нагоді, адже наші реалії доволі відмінні – розбрат серед православних церков, канонічний зв'язок однієї із церкво із державою, що здійснила військову агресію щодо України тощо). Поза названими проблемами, одним із найважливіших питань для дискусії є обрання критеріїв продуктивної та у правовому полі адекватної моделі організації роботи капеланів і їх підлеглості – вибір поміж церковним підпорядкуванням (щось на кшталт єпископів-капеланів) і підпорядкованістю військовому командуванню. «Церковне підпорядкування передбачає підлеглисть капеланів своєму єпископу, який має військове звання (у деяких країнах навіть на рівні генерала). На противагу цьому – капелан є офіцером, який підпорядкований командиру військового підрозділу»<sup>67</sup>. Другим критерієм, який до певної міри конотує й узалежнений першим, є вибір функціонального навантаження капелана. Воно достатньо детально прописане у нормативних актах та профільному законі. Але все ж доопрацьовується й надалі. Не секрет, що важливим етапом розвитку інституту капеланства в Україні стало прийняття 6 червня 2019 р. у першому читанні закону «Про військове капеланство», який вже у листопаді 2021 року був суттєво доопрацьований і прийнятий зі змінами у назві – «Про Службу військового капеланства». Відтак, після широкомасштабного вторгнення Росії, у 2022 р. до закону були внесені зміни, якими розширили перелік навчальних закладів, де можуть проходити навчання майбутні військові капелани.

---

<sup>67</sup> Владиченко Л. Досвід упровадження військового священства (капеланства) у Збройних силах України. *Схід*. 2014. № 1, С. 183.

Отже, варто констатувати, що формування інституту військового капеланства було розпочато ще з перших років після здобуття Україною незалежності й продовжує тривати й досі у доволі кривавих умовах ширкомасштабної війни. Цей процес формування пройшов через різні етапи становлення, кожен із яких полягав в тому, що державі та церквам потрібно було вирішувати актуальні завдання, реалізація яких таки підштовхнула учасників цього процесу до інституціоналізації та правового врегулювання взаємин.

Передусім на першому етапі, який продовжувався 15 років, відбувалося не тільки переосмислення ролі і місця релігії та релігійних інституцій у соціальній сфері, але й важливості їх для злагодженої діяльності ЗСУ. «Переосмислення спільного пошуку оптимальних форм і методів, які б дозволяли, з одного боку, задовольнити релігійні потреби віруючих військовослужбовців, з іншого – не перенести міжконфесійні (та міжцерковні) протистояння чи прозелітизм на армійські терени. На цьому етапі сформувалося два різних бачення шляхів подальшого розвитку капеланського руху. Зокрема йшлося про діяльність кліриків у розташуванні військових частин та включення капеланів у штат підрозділів, або ж задоволення релігійних потреб військовослужбовців за межами військових частин (у вільний час або у великі релігійні свята). Зазначимо, що активістів, які розуміли важливість капеланського служіння у той час було не так вже й багато. Навіть у Церквах, де також загубилася традиція капеланства. Відтак дискусія про капеланське служіння у цей час була фактично на периферії суспільної уваги»<sup>68</sup>.

А вже новий етап розвитку капеланського служіння розпочався у 2006 році з появою першого нормативно-правового акту, який нормував

---

<sup>68</sup> Дробко Е. Державне регулювання у сфері забезпечення душпастирської опіки військовослужбовців Збройних сил України та створення інституту військового капеланства. *Демократичне врядування* : електрон. наук. фах. видання / Львів. регіон. ін-т держ. управління НАДУ при Президентові України. 2014. Вип. 14. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr\\_2014\\_14\\_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_19)

практичні моделі взаємин церкви та ЗСУ. В цей час питання капеланського служіння стає більш публічним і активізується на рівні як держави, так і Церков та релігійних організацій. На нашу думку, ключовою подією цього етапу варто вважати створення Ради у справах душпастирської опіки при Міністерстві оборони України.

Третій етап – вторгнення Росії в Україну у 2014 р., що кардинально переорієнтував підходи щодо формування нормативно-правових документів щодо специфіки функціонування капеланів.

Запровадження штатних одиниць у військових частинах під діяльність військових капеланів та прийняття належного профільного закону вивело інститут капеланства в Україні на новий, уже співмірний зі кращими світовими стандартами рівень функціонування. Це означає, що під постійним контролем як держави, так і суспільства будуть вирішуватися питання пошуку оптимальних ефективних запобіжників щодо недопущення серед військовослужбовці як міжконфесійних суперечок, так і запобігання будь-якого примусу у питаннях самовизначення військовослужбовцями щодо власного ставлення до релігії та релігійності, дотримання принципу рівності всіх релігійних організацій тощо (за виключенням тих, центр яких знаходиться в державі-агресорці, а отже їх діяльність посеред військових, які боронять нашу територіальну цілісність, є загрозою національній безпеці). Невирішеними до кінця є питання матеріального забезпечення і страхування життя капеланів, передусім варто вказати, що не лише тих, які є у штаті частин (бо тут питання вирішується простіше), але й тих, які виконують власну капеланську роботу на волонтерських засадах. Іншою важливою проблемою, що вже дещо знайшла своє розв'язання хоча б на законодавчому рівні є й питання базової фахової підготовки капеланів.

## ВИСНОВКИ

За результатами клопіткою науково-дослідницької роботи, ми дійшли таких висновків, які розкривають відповіді на основні дослідницькі завдання:

1. В сучасних умовах військові капелани – це громадяни України, які мають богословську освіту, є священослужителями релігійної організації, яка офіційно зареєстрована в Україні згідно всіх нормативів, а також уклали контракт щодо служби на посадах офіцерського складу Служби військового капеланства Збройних сил України відповідно до отриманого мандату. Кількість мандатів і їх розподіл між представниками різних релігійних організацій є визначеним Державною службою України з етнополітики та свободи совісті.
2. Аналіз юридичної природи та юридичного статусу військових капеланів закордоном дозволяє дійти висновку, що інститут військового капеланства доволі міцно й багаторівнево вже увійшов у звичне життя військових підрозділів у багатьох західноєвропейських, і не тільки (східноєвропейські, північна Америка, Ізраїль), країнах. Він там постає як комплементарне об'єднання, що одночасно має як релігійні, так і світські державні інституції у військовій сфері з первинною метою забезпечення свободи віросповідання військовослужбовців. Одні держави (наприклад, Великобританія, Угорщина, Іспанія й Канада) статус військового капелана нормативно прописують гранично чітко і досить деталізовано. Для цього в цих країнах підготовлено численні нормативні акти, законодавчі ініціативи тощо. Але в інших державах на рівні законів наявними є прогалини у цьому питанні, проте статус капелана все ж певним чином вдається унормувати підзаконними актами або певними угодами (зокрема така форму в Норвегії).

3. Військові капелани країн Заходу представляють конкретні релігійні організації (не є позаконфесійними богословами здебільшого) і працюють разом у плюралістичному контексті, щоб забезпечити свободу віросповідання. За визначенням капеланом армії може стати кваліфікований релігійний лідер, що поряд з тим засвідчив свої навички як службовець, солдат без зброї і сім'янин. Діючі капелани служать майже у всіх типах підрозділів, включаючи спецпідрозділ, піхоту, авіацію, розвідку тощо. В деяких країнах (США) корпус капелана пропонує найбільш досвідченим капеланам вчений ступінь і можливість долучитися до спеціалізованих міністерств з етики, світових релігій, служіння в лікарнях, а також консультування з питань шлюбу і сім'ї. Відомі випадки, коли порушувалися питання щодо того чи існування капеланів не входить в суперечність з моделлю відокремлення держави і церкви, але багаторазово на рівні закону та судових рішень було зазначено, що це не є порушенням, а зовсім навпаки – шляхом забезпеченням свободи слова та віросповідання як для військових так, власне, і для капеланів.
4. Маємо можливість твердити про існування так званих американської та європейської моделей військового капеланства. Американська – занадто специфічна і дорога (для кожного виду збройних сил – своє капеланство), більше підпорядкована державі, екуменічна (з тотальною перевагою представників протестантських церков), з наявністю капеланів-офіцерів (від лейтенанта до дивізійного генерала), над якими на ротаційній основі головує військовий, структура чітко «прикріплена» до військової. Характеризується також великою кількістю різних релігійних деномінацій. На сьогодні в США триває обговорення питання чи допустити навіть «сатанинського капелана», що ми

вважаємо абсолютним абсурдом. Європейська ж модель військового капеланства віддає перевагу церковній функціональній доміні. Тут часто капеланство носить конфесійний характер. Кожна церква має власного головного військового капелана (єпископа). В такій ситуації серед капеланів присутні лише ті церкви, вплив яких на суспільство (згідно соціології) і внесок в національну культуру (згідно з історією) традиційно був значним. Статус їх прописує на основі конкордату (договір між Церквою і Державою, і закріплюється законом).

5. У формуванні інституту військового капеланства в Україні враховано відповідний досвід країн Заходу. Узагальнивши цей досвід, в Україні виокремили кілька основних напрямків діяльності військових капеланів: 1) Душпастирська опіка особового складу військових частин. Перебування із військовослужбовцями в місцях дислокації та підтримка їх морально-етичного стану. 2) Релігійне просвітництво та наставництво є не основним напрямком адже часто мусить мати певні конфесійні особливості, а конфесійний склад ЗСУ не є одноманітним, але все ж і цей напрямок є частиною капеланського служіння. Воно проводиться за потреби та запитом військовослужбовців, членів їх родин чи цивільних з якими зустрічаються військові капелани в контексті здійснення власної служби на територіях, де відбувається військове зіткнення. 3) Волонтерство та добротність – організації допомоги в напрямку соціального забезпечення та облаштування базового добробуту військових та їх родин. 4) Організаційно-консультативна допомога командуванню щодо релігійних та морально-етичних питань.

6. Формування інституту військового капеланства розпочалося із перших років після здобуття Україною незалежності і триває до сьогодні. Цей процес пройшов різні етапи розвитку, на кожному з яких перед державою та церквами поставали актуальні завдання, виконання яких підштовхнуло учасників процесу до інституціоналізації взаємин.
7. Втручання Росії в Україну у 2014 р. кардинально змінило підходи щодо формування відповідного нормативно-правового поля функціонування капеланів.
8. Запровадження штатних одиниць у військових частинах під діяльність військових капеланів та прийняття належного профільного закону вивело інститут капеланства в Україні на новий, уже співмірний зі кращими світовими стандартами рівень функціонування. Це означає, що під постійним контролем як держави, так і суспільства будуть вирішуватися питання пошуку оптимальних ефективних запобіжників щодо недопущення серед військовослужбовців як міжконфесійних суперечок, так і запобігання будь-якого примусу у питаннях самовизначення військовослужбовцями щодо власного ставлення до релігії та релігійності, дотримання принципу рівності всіх релігійних організацій тощо (за виключенням тих, центр яких знаходиться в державі-агресорці, а отже їх діяльність посеред військових, які боронять нашу територіальну цілісність, є загрозою національній безпеці). Невирішеними до кінця є питання матеріального забезпечення і страхування життя капеланів, передусім варто вказати, що не лише тих, які є у штаті частин (бо тут питання вирішується простіше), але й тих, які виконують власну капеланську роботу на волонтерських засадах. Іншою важливою проблемою, що вже дещо знайшла своє розв'язання

хоча б на законодавчому рівні є й питання базової фахової підготовки капеланів.

9. Капеланське служіння під час війни – є актуальною формою церковної діяконії. В Україні воно тільки відточує свої кращі практики, а тому актуальними є постійні тренінги, програми підтримки та додаткової підготовки військових капеланів. Розробка та впровадження таких програм є спільною відповідальністю церковних структур, органів державного управління та освітніх установ.



## СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Bock M. Religion within the Armed Forces. Military Chaplaincy in an International Comparison. Strausberg: Sozialwissenschaftliches Institut der Bundeswehr, 1998. 368 p.
2. De la carrera militar : Ley № 39/2007, de 19 de noviembre de 2007 : *Ley*. URL: <https://www.boe.es/eli/es/l/2007/11/19/39/con>
3. Grosoehme D. Under Orders: A Spiritual Handbook for Military Personnel. *Chaplaincy Today*. 2008. Pp. 52-53.
4. Kormányrendelet A Tábori Lelkészi Szolgálat Létrehozásáról. URL: <http://www.ktp.hu/document/1994-kormanyrendelet-tabori-lelkeszi-szolgalat-letrehozasarol>
5. Queen's Regulations and Orders (QR&O) Volume I – Administration. URL: <https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/corporate/policies-standards/queens-regulations-orders/vol-1-administration.html>
6. Rayn B. A Very Modern Ministry: Chaplaincy in the UK. Cardiff Centre for Chaplaincy Studies: Theos, 2015. 84 p. URL: <https://www.theosthinktank.co.uk/cmsfiles/archive/files/Modern%20Ministry%20combined.pdf>
7. Real Decreto № 1145/1990, de 7 de septiembre de 1990, por el que se crea el Servicio de Asistencia Religiosa en las Fuerzas Armadas y se dictan normas sobre su funcionamiento : *Decreto*. URL: <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1990-23337>
8. Religious Freedom for Soldiers and Military Chaplains. February 7, 2006. p. 21. URL: <http://nae.net/wp-content/uploads/2016/08/Religious-Freedom-for-Soldiers-and-Military-Chaplains.pdf>
9. Rennick J. B. Canadian military chaplains: Bridging the gap between alienation and operational effectiveness in a pluralistic and multicultural context”, *Religion, State & Society*. 2011. vol. 39, no. 1, P. 93-109.

10. Parker N. With All Due Respect, Sir: Canadian Forces' Chaplains: Defining Competencies for Providing Ethical Advice to the Chain of Command. Ottawa: St. Paul University, 2014.  
[https://www.academia.edu/69869927/With\\_All\\_Due\\_Respect\\_Sir\\_Canadian\\_Forces\\_Chaplains\\_Defining\\_Competencies\\_for\\_Providing\\_Ethical\\_Advice\\_to\\_the\\_Chain\\_of\\_Command](https://www.academia.edu/69869927/With_All_Due_Respect_Sir_Canadian_Forces_Chaplains_Defining_Competencies_for_Providing_Ethical_Advice_to_the_Chain_of_Command)
11. The Queen's Regulations for the Army of 1975. URL: [https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment\\_data/file/440632/20150529-QR\\_Army\\_Amdt\\_31\\_Jul\\_2013.pdf](https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/440632/20150529-QR_Army_Amdt_31_Jul_2013.pdf)
12. The Queen's Regulations for the Royal Air Force – Fifth Edition of 1999. URL: <https://witneyaircadets.files.wordpress.com/2016/12/queens-regulations-for-the-royal-air-force-2016.pdf>
13. The Queens Regulations for the Royal Navy (April 2017). URL: <https://www.royalnavy.mod.uk/reference-library/brd2>
14. The Royal Canadian Chaplain Service. URL: <https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/programs/royal-canadian-chaplain.html>
15. Tjenesteordning for feltprester (Forsvarsdepartementet, 10.04.2015). URL: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-04-10-369>
16. Агаєв Н.А., Кокун О.М., Герасименко М.В., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням. Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 156 с.
17. Барсукова О. Як змінилася релігійність українців під час великої війни? Опитування. *Українська правда: Життя*. 16 лютого 2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2023/02/16/252887/>
18. Білаш О. В. Конкордат як різновид міжнародної угоди та регулятор державно-конфесійних відносин. *Науковий вісник*

Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 29 (2). С. 236-240.

19. Ващук М. М. Теоретико-правові аспекти утвердження інституту капеланства: до постановки проблеми. *Гуманітарний корпус: збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії*. Київ : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 14. Т. 2. С. 5-8.

20. Ващук М. М. Теоретико-правові аспекти інституціоналізації військового капеланства: досвід України та США. *Модернізація законодавства та правозастосування: вимоги часу*: збірник матеріалів Міжнародної юридичної науково-практичної конференції «Актуальна юриспруденція», м. Київ, 6 грудня 2018 року. Тези наукових доповідей. Київ : Видавничий дім «АртЕк», 2018. С. 14-18.

21. Владиченко Л. Досвід впровадження військового капеланства у Збройні сили України (17.10.2016). URL: [https://risu.ua/dosvid-vprovadzhennya-viyskovogo-kapelanstva-uzbroyni-sili-ukrajini\\_n81624](https://risu.ua/dosvid-vprovadzhennya-viyskovogo-kapelanstva-uzbroyni-sili-ukrajini_n81624)

22. Владиченко Л., Кожушко Т. Інституювання військового капеланства в Україні: акцент на діяльності католицьких церков. *Українське релігієзнавство: бюлетень УАР*. 2020. № 91. С. 83-109.

23. Владиченко Л. Досвід упровадження військового священства (капеланства) у Збройних силах України. *Схід*. 2014. № 1, С. 180-185.

24. Ворощук О. М. Використання досвіду капеланського служіння в арміях іноземних держав у процесі становлення та розвитку інституту військового духовенства (капеланства) збройних сил України. *The scientific heritage*. Budapest, Hungary, 2021. No 62. С. 3-9.

25. Ворощук О. М. Періодизація становлення інституту військового духовенства (капеланської служби) збройних сил України у 1991-2017 роках та рекомендації щодо використання досвіду

задоволення релігійних потреб військовослужбовців збройних сил України у сучасних умовах. *The scientific heritage*. Budapest, Hungary, 2021. No 79. С. 64-70.

26. Гоголь В. В. Військове капеланство Української Греко-Католицької Церкви в Україні: сучасні виклики ХХ століття. *Суспільні науки: напрями та тенденції до розвитку в Україні та світі*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 16-17 липня 2021 року). Одеса, 2021. С. 30-36.

27. Гордійчук О. Капелани українського війська: скільки їх, яких конфесій, як служать. *Новинарня*, 27 квітня 2018. URL: <https://novynarnia.com/2018/04/27/kapelani-ukrayinskogoviyska-skilki-yih-yakih-konfesiyyak-sluzhat/> ISSN 2522-9338.

28. Горохолінська І. В. «Візуалізація» соціальних функцій релігії через оптику війни. *Культурологічний Альманах*, 2023. (3), С. 106-111.

29. Департамент військового капеланства Патріаршої курії УГКЦ: Про нас. URL: <http://kapelanstvo.ugcc.ua/pro-nas/>

30. Директива МОУ № Д-25 від 21 квітня 2006 р. «Про впорядкування питань задоволення релігійних потреб військовослужбовців ЗСУ» URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroniukraini/normativni-dokumenti-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/direktiva-moupro-vporyadkuvannya-pitan-zadovolennya-religijnih-potreb-vijskovosluzhbovcziv-zs/>

31. Доктрина «Задоволення духовно-релігійних потреб в об'єднаних операціях», 22 с. Режим доступу: [https://mil.knu.ua/files/297\\_1643801753.pdf](https://mil.knu.ua/files/297_1643801753.pdf)

32. Дробко Е. Державне регулювання у сфері забезпечення душпастирської опіки військовослужбовців Збройних сил України та створення інституту військового капеланства. *Демократичне*

врядування : електрон. наук. фах. видання / Львів. регіон. ін-т держ. управління НАДУ при Президентові України. 2014. Вип. 14. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr\\_2014\\_14\\_19](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2014_14_19)

33. Закон України від 30.11.2021 № 1915-IX «Про Службу військового капеланства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#n53> 13. Здіорук С. І. Служба військових капеланів у Воєнній організації Української Держави: необхідність, можливості та перспективи: Аналітична записка (15.07.2014). *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/sluzhba-viyskovikh-kapelaniv-u-voennyi-organizacii-ukrainskoi>

34. Здіорук С. І. Проблеми організації служби військових капеланів України в умовах агресії Російської Федерації: Аналітична записка (17.08.2016). *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gumanitarniy-rozvitok/problemi-organizacii-sluzhbi-viyskovikh-kapelaniv-ukraini-v>

35. Здіорук С.І. Служба військових капеланів у воєнній організації української держави: необхідність, можливості та перспективи. Аналітична доповідь. *Національний інститут стратегічних досліджень*. Офіційний сайт. 2009. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-07/Kapelany-3aa20.pdf>

36. Зелінський А. Соняхи. Духовність на час війни. Львів : Видавництво Старого Лева, 2015. 128 с.

37. Калениченко Т. Формування образу військового капелана в Україні через призму контент-аналізу друкованих ЗМІ. *Українське релігієзнавство: бюлетень УАР*. Київ, 2015. № 76. С. 172–183.

38. Калениченко Т., Коханчук Р. Бути поруч. Основи військового капеланства для військових і волонтерів./ 2-е видання, розширене і доповнене. Київ: Вид-во «Маханаим Принт», 2017. 64 с.

39. Калениченко Т.А. Фокус на капелані: формування ролі та місії душпастирів для військовослужбовців. *Софія: гуманітарно-релігієзнавчий вісник*. 2017. № 1(8). С. 20-28.
40. Кіндій О. Христологічні основи поняття *Diakonos* у творах Климента Олександрійського. *Наукові записки УКУ*. 2015. Ч. 5 : Богослов'я, вип. 2. С.125-144.
41. Климент Олександрійський. *Стромати*. Київ: видавничий відділ УПЦ КП, 2012. 848 с.
42. Кодекс військового священика (капелана) (опубліковано: 13.02.2015). URL: <http://kapelanstvo.ugcc.ua/kodeks-vijskovogo-svyashhenyka-kapela/>
43. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
44. Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України (затверджено наказом Міністра оборони України 22.04.2011 № 220). URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroniukraini/normativni-dokumenty-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/konczepczyadushpastirskoi-opiki-u-zbrojnih-silah-ukraini/>
45. Кривенко Ю. В. Діяльність військових капеланів за законодавством України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2014. Вип. 3(6). С. 90–100. URL: [http://pjuv.nuoua.od.ua/v3\\_2014/09.pdf](http://pjuv.nuoua.od.ua/v3_2014/09.pdf)
46. Кушнірчук Я. В. Душпастирська опіка Збройних Сил і проблема створення військового капеланства в Україні. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2011. № 3. С. 18-22. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/85538>
47. Марчук О. Концепція духовного здоров'я в антропології східної патристики : дис. канд. філос. н. – 09.00.11 – релігієзнавства. Київ : Нац. пед. ун-тет ім. М.П. Драгоманова, 2017. 220 с.

48. Матейко Н. М. Психологічні аспекти діяльності військових капеланів в АТО. *Problems and tasks of modernity and approaches to their solution: VIII International Scientific and Practical Conference* (March 02-05 2021, Tokyo, Japan). p. 230-232. URL: <https://isg-konf.com/problems-and-tasks-of-modernity-and-approaches-to-their-solution/>

49. МБФ Карітас України. Любов'ю служить один одному. Посібник для організації соціального служіння у парафіях. Львів: Логос, 2017. 276 с.

50. Методичні рекомендації керівникам органів військового управління, командирам (начальникам) військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України щодо удосконалення військово-релігійного співробітництва (2013). *Офіційний сайт Міністерства оборони України*. URL: [http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazkiz-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenty-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/metodichni-rekomendaczii-\(2013-roku\)/](http://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazkiz-gromadskisty/rada-u-spravah-dushpastirskoi-opiki-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini/normativni-dokumenty-ta-metodichni-rekomendaczii/2014/07/08/metodichni-rekomendaczii-(2013-roku)/)

51. Міністерство оборони України вперше проводить навчання для військових капеланів українських церков та релігійних організацій (опубліковано: 09.04.2014). URL: <http://catholicnews.org.ua/ministerstvo-oboroni-ukrayini-vpershe-provoditnavchannya-dlya-viyskovih-kapelaniv-ukrayinskih>

52. Міністерство оборони України вперше проводить навчання для військових капеланів українських церков та релігійних організацій (2014). *Офіційний сайт Міністерства оборони України* (09.04.2014 р.). URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2014/04/09/ministerstvo-oboroni-ukraini-vpershe-provodit-navchannya-dlya-vijskovih-kapelaniv-ukrainskih-czerkovta-religijnih-organizacij/>

53. На Тернопільщині відбулося XI Всеукраїнське військове паломництво (2019). *Міністерство оборони України. Офіційний веб*

сайт. 2019, 26 вересня. URL: <http://www.mil.gov.ua/news/2019/09/23/nat-ternopilshhini-vidbulosya-hi-vseukrainske-vijskove-palomnicztvo/>

54. Непіпенко Л. П. Військове духовенство (капеланська служба) в контексті соціокультурних реалій сучасної України. *Scientific Journal Virtus*. 2016. № 10 (December). С. 29-35.

55. Непіпенко Л. П. Ідентичність і капеланство в Україні. *Чесць і закон*. 2013. № 45. Том 2. С. 82-87.

56. Паращевін М. Концепція «громадянської релігії» як пізнавальний конструкт та політичний інструмент. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 74. С.143-154.

57. Пилипів І., Делятинський Р. Інститут військових капеланів в Україні (XX–XXI ст.): етапи розвитку та роль у формуванні української нації. *Гілея: науковий вісник*. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 134. № 7. С. 129-134.

58. Підлісний А. Р. Про створення організації служби капеланів у Збройних Силах України. *Військово-науковий вісник / Академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного*. 2015. Вип. 23. С. 183-191.

59. Постанова Верховної Ради України «Про прийняття за основу проекту Закону України про військове капеланство» (2019). Відомості Верховної Ради, 27, ст. 114. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2746-19>

60. Про свободу совісті та релігійні організації (s.a.). Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12>

61. Про Службу військового капеланства (s.a.). *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>

62. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей (№2012-XII, від 20.12.91) (1992). *Відомості Верховної Ради*, 15, ст. 191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>



63. Проект Закону України від 23.04.2019 № 10244 «Про військове капеланство». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/JH7WK00A>

64. Решетніков Ю. Вітчизняний та зарубіжний досвід забезпечення релігійних потреб військовослужбовців. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 1(16). С. 211-219.

65. Розпорядження Кабінету Міністрів України (2014). «Про службу військового духовенства (капеланську службу) у Збройних Силах, Національній гвардії, Державній спеціальній службі транспорту та Державній прикордонній службі» (від 2.07.2014 р. № 677-р). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-2014-%D1%80>

66. Саган О. Концептуальні питання та етапи становлення військового капеланства у незалежній Україні. *Філософська думка*. 2023. № 1. С.59-69.

67. Саган О. Державно-конфесійні відносини у їх практичному вияві в Україні. *Українське релігієзнавство*. 2013. № 65. С. 61–72.

68. Садов'як Д. Церква і військо в Україні: шляхи співпраці. *Храм св. великомученика Димитрія Солунського*. Офіційний сайт. 2005. URL: <http://hram.in.ua/biblioteka/osnovyviry/261-book261/3141-title3690>

69. Селешук Г. Душпастирська опіка у Збройних Силах України. Соціально-правові аспекти. *Релігійно-інформаційна служба України*. 2003, 3 березня. URL: [https://risu.org.ua/ua/index/expert\\_thought/analytic/9812/](https://risu.org.ua/ua/index/expert_thought/analytic/9812/) Служіння капелана: історичний екскурс (2015). Капелан, 1, 31–35.

70. Скуріхін С. М. Правові основи церковного служіння в Збройних Силах України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 1. С. 33-37.

71. Сьомін С. Церква і Армія: партнерство чи поглинання? *Національна безпека і оборона*. 2000. № 10. С. 99–104.

72. Циганенко Г., П'яста Р. Путівник військовослужбовця та демобілізованого. Практичний посібник. Львів : Колесо, 2016. 64 с.

73. Циганенко Г., П'яста Р., Дідик Н. Любити, жити і чекати. Путівник для родин військових, які перебувають у зоні бойових дій. Львів : Колесо, 2018. 144 с.

74. Чоронописька В. З. Адміністративно-правові гарантії діяльності інституту капеланства: стан та перспективи. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2020. Вип. 46. С. 74-79.